

Maja Laklija
Sveučilište u Zagrebu Pravni fakultet,
Studijski centar socijalnog rada,
Nazorova 51, Zagreb
e-mail: maja.laklija@pravo.unizg.hr

Lidija Petrović
Ured pravobranitelja za djecu,
Teslina 10, Zagreb

Izvorni znanstveni članak

Doživljaj udomiteljske skrbi za djecu iz perspektive stručnjaka sustava socijalne skrbi

Sažetak

Cilj istraživanja je dobiti uvid u doživljaj udomiteljske skrbi za djecu iz perspektive stručnjaka zaposlenih u Hrvatskom zavodu za socijalni rad i ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Kvalitativno istraživanje je provedeno na uzorku stručnjaka zaposlenih u HZSR-u u Područnim uredima u Zagrebu, Rijeci i Osijeku (N=9) i domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi na području Zagrebačke, Sisačko-moslavačke, Splitsko-dalmatinske i Osječko-baranjske županije (N=8). Podaci su prikupljeni metodom polustrukturiranog intervjua a obrađeni analizom tematskog okvira. Rezultati pokazuju da svoj doživljaj udomiteljske skrbi stručnjaci opisuju kroz doživljaj nerazvijenosti i nedovoljnog ulaganja sustava u razvoj kvalitetnog udomiteljstva, postojeće trendove prakse smještavanja djeteta u alternativnu skrb, položaj djece u procesu promjene oblika alternativne skrbi, iskustvo kontakta i obilježja suradnje stručnjaka s udomiteljima. U dijelu preporuka za unapređenje sustava udomiteljstva, sudionici navode konkretne smjernice unaprjeđenja i razvoja sustava udomiteljske skrbi za djecu te time i kvalitete podrške udomiteljima, biološkim obiteljima i djeci.

Ključne riječi: udomiteljstvo za djecu, stanje udomiteljske skrbi u Republici Hrvatskoj, perspektiva stručnjaka, preporuke

The experience of foster care for children from the perspective of an expert in the social welfare system

Summary

The goal of the research is to gain insight into the experience of foster care from the perspective of experts employed in the Croatian Institute for Social Work and institutions for children without adequate parental care. The research was conducted on a sample of experts employed by the Croatian Institute for Social Work in Zagreb, Rijeka and Osijek (N=9) and institutions for children without adequate parental care in Zagreb, Sisak-Moslavina, Split-Dalmatia and Osijek-Baranja Counties (N=8). A qualitative research was conducted. The data were collected using the semi-structured interview method and analyzed using thematic analysis. The results show that experts describe their experience of foster care through the experience of the underdevelopment and insufficient investment of the system in the development of quality foster care, existing trends in the practice of placing children in alternative care, the position of children in the process of changing the form of alternative care, the experience of contact and characteristics of cooperation between experts and foster parents. The results also, in the part of recommendations, state specific guidelines for the improvement and development of the foster care system for children, as well as the quality of support for foster parents, biological families and children.

Key Words: *foster care for children, the state of foster care in the Republic of Croatia, expert's perspective, recommendations.*

Uvod

Procesom deinstitucionalizacije i transformacije obuhvaćana je reforma domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj. Njime se među ostalim, vezano uz alternativnu skrb za djecu nastojao promijeniti omjer broja djece smještene u institucijske i izvaninstitucijske oblike skrbi, razviti suvremeno udomiteljstvo i programe/usluge podrške obiteljima u cilju prevencije izdvajanja djece iz obitelji kao i razviti usluga podrške obiteljima iz kojih su djeca izdvojena radi omogućavanja povratka djece u obitelj. U Republici Hrvatskoj je taj proces popraćen brojnim strateškim dokumentima, kao što su Nacionalni planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine (MOBMS, 2006.), Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine (MSPM, 2014.), te dokumenti vezani uz reformu sustava socijalne skrbi i deinstitucionalizaciju kao što je Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016. (2018.) (MZSS, 2010.), Operativni plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2014.-2016. (MSPIM, 2014), Standardi kvalitete socijalnih usluga (MSPIM, 2014.). Nadalje, donesena je i Strategija razvoja sustava socijalne skrbi u RH 2011.- 2016. (Vlada Republike Hrvatske, 2011.) koja, između ostalog, naglašava važnost provođenje deinstitucionalizacije te unapređenja i promidžbe udomiteljstva. Donesen je i Plan deinstitucionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018. – 2020. (Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, 2018.) te Operativni plan deinstitucionalizacije, prevencije institucionalizacije i transformacije pružatelja socijalnih usluga u Republici Hrvatskoj od 2022. do 2027. godine (Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, 2022.). Međutim, unatoč svim tim dokumentima, pa i novog Zakona o udomiteljstvu (NN, 115/18; 18/22) koje je omogućilo bavljenje udomiteljstvom kao zanimanjem, kao i povećanje naknade udomiteljima nije rezultiralo planiranim razvojem udomiteljstva. I samo Ministarstvo rada mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2021.) u prijedlogu Nacionalnog plana razvoja socijalnih usluga za razdoblje od 2021. do 2027. godine ukazuje na činjenicu o nedovoljnom broju udomiteljskih obitelji za djecu te na neujednačenu regionalnu rasprostranjenost udomiteljstva. Također, vezano uz zaštitu dobrobiti djece donesen je i Nacionalni akcijski plan za provedbu preporuke Vijeća EU o uspostavi europskog jamstva za djecu kojim se nastoje unaprijediti prava djece (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2023.).

Odbor za prava djeteta Ujedinjenih naroda (2022.) u dokumentu Zaključne primjedbe/komentari o objedinjenom petom i šestom periodičkom izvješću Republike Hrvatske izražava zabrinutost zbog sporog napretka procesa deinstitucionalizacije i transformacije u posljednjih 10 godina. Odbor usmjeravajući na Smjernice za alternativnu skrb o djeci, preporučuje da Republika Hrvatska usvoji jasnu strategiju za ubrzanje deinstitucionalizacije djece (posebice djece s teškoćama u razvoju, djece mlađe od sedam godina te djece za koju je utvrđeno da imaju probleme u ponašanju) proširenjem usluga i ojačavanjem potpore sustavu udomiteljstva u svim regijama, s posebnim naglaskom na specijalizirano udomiteljstvo. Odbor među ostalim ističe da je važno osigurati dovoljne alternativne mogućnosti za djecu koja ne mogu ostanu u svojim obiteljima, redovito praćenje djece na smještaju te raditi na procesu povratka djece u obitelji kad je to moguće ili istražiti druge mogućnosti sukladno najboljem interesu djeteta (npr. posvojenje bez nepotrebnog odgađanja).

U Republici Hrvatskoj na dan 31.12.2022.god prema službenim podacima Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike registrirano je ukupno 1.095 udomitelja za djecu (od toga 341 srođničkih udomitelja), a u udomiteljskim obiteljima na smještaju je bilo 2.060 djece (Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, 2023.). Da su potrebe za smještaj djece veće u odnosu na broj dostupnih udomiteljskih obitelji i smještajnih kapaciteta ustanova govore i činjenica smještavanja većeg broja djeca u udomiteljskim obiteljima i ustanovama te broj zahtjeva za smještaj u ustanove i 2022. godine (1.820) u odnosu na broj realiziranih zahtjeva (362) (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2023), kao i istupi stručnjaka u medijima koji ukazuju na ugroženost djece koja ostaju u svojim obiteljima a za koje je procjenjeno da trebaju biti izdvojena iz njih, a sve iz razloga jer se za njih ne može pronaći smještaj ni u okviru institucija niti udomiteljskih obitelji. Petrović i Laklija (2017) ukazuju i da se određeni broj djece vraća iz udomiteljskih obitelji nazad u ustanove jer postojeće udomiteljske obitelji nisu educirane za njihov prihvata ili u situacijama kada ih prime na smještaj, od njega odustaju uslijed neadekvatne podrške sustava te nerazvijenih usluga. Nadalje, rezultati istraživanja Barišić (2023) pokazuju da kod udomiteljica za djecu postoje prisutni izvor stresa koji se odnose na njihovu ulogu koju imaju u pružanju usluge smještaja djeci, da neke udomiteljice djece doživljavaju sagorijevanje te imaju simptome anksioznosti i depresivnosti. Upravo iz navedenog može se zaključiti da postoji hitna potreba za širenjem mreže i broja udomiteljskih obitelji koje bi skrbile o djeci kao i osiguranom podrškom kako bi se mogli nositi sa svim problemima i izazovima koje udomiteljstvo nosi. Na pitanja koji su to izazovi i problemi prakse, kakav je doživljaj udomiteljstva te kako pristupiti njegovom unapređenju nastojali smo odgovoriti kroz propitivanje perspektive stručnjaka koje rade u tom području.

Metodologija istraživanja

Cilj rada i istraživačka pitanja

Cilj istraživanja je dobiti uvid u doživljaj udomiteljske skrbi iz perspektive stručnjaka zaposlenih u Hrvatskom zavodu za socijalni rad i ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Sukladno postavljenim ciljevima istraživanja postavljena su sljedeća istraživačka pitanja: 1) Kako stručnjaci zaposleni u Hrvatskom zavodu za socijalni rad i ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi percipiraju stanje udomiteljske skrbi za djecu u Republici Hrvatskoj?, te 2) Koje su preporuke stručnjaka za unapređenje udomiteljstva za djecu?

Uzorak / Sudionici istraživanja

Kvalitativni dio istraživanja proveden je na namjernom uzorku stručnjaka zaposlenih u HZSR-u i ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi koji imaju iskustvo rada s udomiteljima djece. U istraživanju je sudjelovalo: 9 stručnjaka Hrvatskog zavoda za socijalni rad (7 socijalnih radnika/ca i dvije psihologinje, od toga 8 žena i jedan muškarac) zaposlenih u Područnim uredima u Zagrebu, Rijeci i Osijeku. Njih 5 radi u timu za udomiteljstvo, a 4 u području obiteljsko-pravne zaštite pri HZSR-u. U istraživanju je sudjelovalo i 8 socijalnih radnica i jedna psihologinja iz domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi na području Zagrebačke, Sisačko moslavačke, Splitsko-dalmatinske i Osječko-baranjske županije. U istraživanju je ukupno sudjelovalo 18 stručnjaka. Raspon dobi sudionika kreće se od 29 do 64 godina ($M=45,82$, $SD=10,53$), a godine radnog staža u području skrbi za djecu od 5 do 37 ($M=18$, $SD=10,04$).

Postupak prikupljanja podataka

Prije samog istraživanja voditeljima područnih ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad (u daljnjem tekstu HZSR) i ravnateljima ustanova za djecu bez adekvatne roditeljske skrbi poslan je dopis u kojem je objašnjen cilj i svrha istraživanja. Voditelji područnih ureda HZSR bili su zamoljeni da Uredu pravobranitelja za djecu jave ime i prezime stručnjaka zaposlenog u HZSR-u s iskustvom rada s djecom u skrbi u udomiteljskim obiteljima za djecu, za koje procjenjuju da su dobri informatori. Ravnatelji ustanova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi zamoljeni su da proslijede Uredu, imena i prezimena te kontakte socijalnih radnika u svojim ustanovama koji su u kontaktu s djecom i udomiteljima. Svim potencijalnim sudionicima istraživanja pojašnjen je cilj i svrha istraživanja, dobrovoljnost kao uvjet sudjelovanja u istraživanju i da u bilo kojem trenutku mogu odustati od sudjelovanja u istraživanju bez posljedica. Po dobivanju usmenog pristanka na sudjelovati u istraživanju dogovoreno je mjesto i vrijeme intervjua.

Prije provođenja intervjua intervjuer je sa sudionicima prošao sadržaja informirane suglasnosti, tj. pristanka na sudjelovanje istraživanja. Sudionicima istraživanja zajamčena je povjerljivost i anonimizacija. Poseban naglasak je stavljen na brigu o psihološkoj i emocionalnoj dobrobiti sudionika tijekom i poslije intervjua. U tekstu informirane suglasnosti naveden je kontakt osobe u Uredu pravobraniteljice za djecu ukoliko nakon intervjua sudionici imaju potrebu dodatno porazgovarati. Za provedbu intervjua osmišljen je vodič za polustrukturirani intervju. Intervjue su proveli u tu svrhu posebno pripremljeni djelatnici Ureda pravobraniteljice za djecu, te vanjska suradnica. Polustrukturirani intervjui su snimani diktafonom uz dopuštenje sudionika. Razgovori su vođeni nasamo sa svakim od njih u PU HZSR i ustanovama socijalne skrbi te su u prosjeku trajali 45 minuta.

Metoda obrade podataka

Za potrebe obrade podataka prikupljenih polustrukturiranim intervjuom izradili su se pisani zapisi razgovora iz snimljenih audio zapisa, koji su se podvrgli analizi tematskog okvira, obzirom da je tema unaprijed određena te je ona bila „okvir“ za prikupljanje i analizu kvalitativne građe. Analitički proces je uključivao upoznavanje s građom, definiranje tematskog okvira, kodiranje (indeksiranje), unošenje u tablice, povezivanje i interpretaciju (Srivastava i Thomson, 2009). Analiza tematskog okvira je odabrana s ciljem pronalaska tema na temelju empirijskih podataka. Specifično se u obradi podataka pošlo od matrice pojmova koje smo definirali, ali kako se u ovoj analizi podatci mogu reorganizirati prema stvarnom sadržaju, odabrana je i radi metodološke fleksibilnosti te njene korisnosti kod istraživačkih pitanja koja u fokusu imaju propitivanje iskustva sudionika (Miroslavljević, 2015). Navedeni pristup se koristi u kontekstu istraživanja javnih i primijenjenih politika radi dobivanja empirijskih informacija o ishodima intervencija i formuliranja preporuka u kraćem vremenskom periodu za npr. kreatore socijalnih politika.

Metoda rada

Sadržaj pod ovim podnaslovom podijeljen je na dva tematska dijela. U prvom dijelu pod podnaslovom 3.1. prikazati će se rezultati i rasprava na odgovore na prvo istraživačko pitanje. Kako stručnjaci zaposleni u Hrvatskom zavodu za socijalni rad i ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi doživljavaju stanje udomiteljske skrbi u Republici Hrvatskoj?, dok će se u drugom dijelu pod podnaslovom 3.2. prikazati rezultati i rasprava na drugo istraživačko pitanje Koje su preporuke stručnjaka za unapređenje udomiteljstva za djecu?

Doživljavaju stanja udomiteljske skrbi u Republici Hrvatskoj iz perspektive stručnjaka

Ovo poglavlje daje prikaz tema vezanih uz istraživačko pitanje koje glasi: Kako stručnjaci zaposleni u Hrvatskom zavodu za socijalni rad i ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi doživljavaju stanje udomiteljske skrbi u Republici Hrvatskoj? Teme vezane uz ovo istraživačko pitanje su: doživljaj nerazvijenosti i nedovoljnog ulaganja sustava u razvoj kvalitetnog udomiteljstva, trendovi prakse smještavanja djece u alternativnu skrb, položaj djece u procesu promjene oblika alternativne skrbi, iskustvo kontakta i obilježja suradnje stručnjaka i udomitelja.

Doživljaj nerazvijenosti i nedovoljnog ulaganja sustava u razvoj kvalitetnog udomiteljstva

Vezano uz temu nedovoljnog ulaganje u razvoj kvalitetnog udomiteljstva stručnjaci zaposleni u HZSR-u navode da u Republici Hrvatskoj **nedostaje udomiteljskih obitelji** („Nema dovoljno udomiteljskih obitelji. Užasno loši kapaciteti sustava. U trenu kad završimo osposobljavanje, nisu još niti dozvole pravomoćne, već su ti smještaji popunjeni jer imamo puno više zahtjeva od mogućnosti ...nedovoljan je naglasak na razvoj udomiteljstva, ne poduzima se dovoljno da ta skrb bude osigurana u dovoljnoj mjeri i na prikladan način.“(TU1¹), „...loše je kad na svom području ne možemo zbrinut više od dvoje djece, dolazi se u situaciju da se djeca razdvajaju što nije dobro. I otvara se prostor za kritiku zbog čega je Centar razdvojio četvero djece i stavio u dvije obitelji? Nitko ne postavlja pitanje što su ti stručnjaci prošli da dođu uopće do udomiteljske obitelji.“(2) „Ne možemo pričati o pripremljenosti sustava, dok god imam dijete u dobi od tri godine za izdvojiti i nemam udomitelja u lokalnoj zajednici.“(3), „...na našem području nema dovoljno udomitelja ...pitamo se „gdje ćemo smjestiti dijete?“ Smanjili su smještajne kapacitete, i nemamo specijaliziranih udomitelja. Ideja poludnevnog boravka je super, ali i dalje imamo potrebu za smještajem djece i ta potreba neće nestat dok se ne riješi pitanje udomiteljskih obitelji.“(5), „Nema dovoljno udomitelja...radimo na promociji i broj se povećava ali dio starih udomitelja otpada.. Pa ih opte nema dovoljno... ima malo zainteresiranih za udomiteljstvo.“ (tu6), „...nismo osigurali kapacitete, a onda i sve što ide uz to.

¹ Napomena: izjave sudionika istraživanja su šifrirane na način da su izjave stručnjaka koji poslove udomiteljstva obavljaju uz ostale poslove u HZSR-a (zbog neispunjavanja uvjeta da Podružnica ima Tim za udomiteljstvo) označene samo brojem, izjave onih koji su zaposleni u Timu za udomiteljstvom oznakom TU i popratnim brojem sudionika, a zaposlenici ustanova oznakom U i pripadajućim brojem sudionika istraživanja.

Što znači donijet odluku da se zatvori institucija? Što raditi s djecom?.“(9). Uz nedovoljan broj udomiteljskih obitelji, te potrebu razvoja mreže udomitelja, socijalni radnici navode i potrebu ulaganja u zadržavanje postojećih udomitelja (*„...treba puno truda uložiti da zadržimo trenutne udomitelje i da se ono zagovara, al na način koji će bit popraćen sustavom i imat strukturu i jasna očekivanja od udomitelja i od nas.“*(8)). I stručnjaci zaposleni u ustanovama za djecu bez odgovarajuće skrbi navode nedostatak udomiteljskih obitelji (*„...nemaju udomiteljskih obitelji na ovom području... to je glavni razlog zašto su djeca dugotrajno u domu.“*(1), *„...broj udomiteljskih obitelji je mali. Kako možeš smanjit smještajne kapacitete u ustanovama ako ti pada broj udomitelja? Kad pronađemo udomitelje, to je sreća, veselje...“*(7)). I Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2021.) u prijedlogu Nacionalnog plana razvoja socijalnih usluga za razdoblje od 2021. do 2027. godine ukazuje na činjenicu o nedovoljnom broju udomiteljskih obitelji za djecu te na neujednačenu regionalnu rasprostranjenost udomiteljstva.

Nerazvijenost udomiteljstva, se ogleda u **nedovoljnom broju smještajnih kapaciteta za djecu** što dovodi do smještavanja djece u druge regije, te posljedično do tzv. udaljšavanja djeteta od obitelji i gubitka socijalne mreže djece, ali i smanjenih mogućnosti za rad na kvaliteti kontakata roditelja s djetetom pri ostvarivanju njihovih osobnih odnosa, kao i rada s obitelji (*„...neke smo institucije pretvorili u Centre za pružanje usluga u zajednici. Neke su na području koja nisu imala tradiciju udomiteljstva i djeca iz tih domova su premještena ili se smještavaju van područja njihove nadležnosti, fizički smo djecu udaljili od njihove socijalne mreže i stavili ih u udomiteljske obitelji“* (3), *„Djecu s našeg područja smještavamo u drugim regijama..“*(4) *„...trebamo smjestiti dijete, a nemamo gdje. Iz Ministarstva stalno vraćaju na to da se djeca smještavaju u sredinama iz koje dolazi, da ih ne izdvajamo daleko od obitelji, a onda ustanove kažu: tražite drugdje mi nemamo kapaciteta.“*(5), *„...moramo tražit udomitelje van našeg područja. Kako su to obitelji slabijeg imovinskog statusa oni ne mogu svoju djecu posjećivati u mjeri u kojoj bi željeli i dolazi najčešće do otuđenja djeteta i biološke obitelji.“*(TU7), *„...dovedeni smo u situaciju da djecu s našeg područja smještavamo van županije...prije smo mogli roditeljima reći „Okej bit će blizu“.* Bila je veća mogućnost da biološka obitelj i dalje ostane u kontaktu s djecom, da se radi s tom obitelji, da dođe do nekih promjena pa i povratka u primarnu obitelj. A sada teško je samohranoj majci, bez primanja, održavat odnose s djecom koja su smještena van županije. I dalje imamo institucije, samo ne u županiji, što je grozno.“(8). U publikaciji Vijeća Europe (2006.) pod nazivom Prava djece u skrbi i u riziku daje se naputak da se treba izabrati smještaj najbliži djetetovom dotadašnjem prebivalištu te da se kontakti s roditeljima trebali odvijati redovito. Kod nas je situacija, kako navode i sudionici ovog istraživanja, da odluka gdje će dijete biti smješteno često ovisi o dostupnom mjestu i smještajnom kapacitetu ustanova, te (ne)razvijenosti udomiteljstva pa je nerijetko smještaj djeteta uvjetovan slobodnim mjestom koje nije blizu

djetetovog dotadašnjeg prebivališta (Vejmelka i Sabolić, 2015., Laklija i Brkić, 2022.). Prethodno navedeno posljedično dovodi do reduciranja odnosa djeteta sa biološkom obitelji te otežava mogućnost zajedničkog odnosa svih uključenih strana (stručnjaci, udomitelji, biološka obitelj, dijete), kao i rada s obitelji djeteta što rezultira dugotrajnošću smještaja.

S obzirom na ranije navedeno, stručnjaci ukazuju na **upitnost kvalitete kriterija izbora udomitelja za određeno dijete**, gdje navode da se ne može govoriti o kvalitetnom uparivanju (djeteta i udomitelja) već smještavanje djeteta u obitelji gdje ima slobodnih mjesta neovisno o obilježjima i potrebama djeteta (*„...izbor udomitelja nije adekvatan, pa dolaze u obzir i udomitelji koji po nekim kriterijima možda i ne bi bili jel, upitno je koliko je to dobro...“*(4), *„Da bi dijete uspjelo u udomiteljskoj obitelji ne ovisi samo o udomitelju, ovisi i o djetetu i roditeljima djeteta koji znaju zakomplicirati i otežati... Ovisi o tome koliko su dobro upareni....no nema dovoljno udomitelja da bi se moglo kvalitetno uparivati nego ih centar smjesti gdje ima mjesta. Već unaprijed vide da moguće neće ići...“* (U4). Kako je iz izjava sudionika istraživanja vidljivo, a na što ukazuju Laklija i Brkić (2022.), praksa uparivanja u Republici Hrvatskoj opterećena je brojnim teškoćama, prije svega činjenicom da su smještajni kapaciteti u udomiteljskoj skrbi kao i ustanovama ograničeni te da se stručnjaci često nalaze u situaciji da traže bilo koje slobodno mjesto gdje mogu smjestiti dijete, tj. ne izabiru obitelj udomitelja temeljem provedenog procesa uparivanja jer alternativa nije dostupna. Kao posljedica navedenog, stručnjaci su prisiljeni raditi različite kompromise kako bi donijeli odluku (npr. umanjuju standard uparivanja) što dovodi u pitanje najbolji interes djeteta, stvarnih ishoda skrbi u odnosu na one koji su mogli biti temeljem kvalitetno provedenog uparivanja i načina iskorištavanja potencijala postojećih udomiteljskih obitelji.

Sudionici ovoga istraživanja posebno izdvajaju upitnost kvalitete procjene i prakse smještavanja djece u srodničke udomiteljske obitelji, gdje zbog manjeg angažmana sustava, u smislu kontrole i podrške, djeca često bivaju i po izdvajanju izložena konfliktima u obitelji (*„... Vrlo često se ide na srodnička udomiteljstva, upitno je koliko je to dobro, koliko oni imaju podršku sustava, često su prepušteni sami sebi.“*(4), *„Negativno iskustvo sa srodničkim udomiteljima. Najčešće su i dalje prisutni ti konfliktni odnosi između udomitelja i roditelja djeteta i tu dolazi do problema...srodničko udomiteljstvo nije uvijek dobro jer ako mi damo dijete baki koja je odgajala svoju kćer/sina koji je zanemario dijete, ne znam....ali uvijek se gleda interes djeteta da ostane u poznatoj okolini. Mislim da nije to uvijek najbolje rješenje. Jer su prisutni konflikti i dijete je stalno u vatri između njih.“*(7), *„Srodničke obitelji su specifične, treba im posebna podrška. Oni imaju emocionalnu komponentu koja je obojana svim i svačim. Tu su kompleksni problemi. I ne uspijevam se u dovoljnoj mjeri angažirati u tim obiteljima jer mislite oni su kao u svojim obiteljima pa im je najbolje što može bit, ali nije baš tako. I roditelji su dostupniji,*

a manja je kontrola. Nemate onog udomitelja koji se drži papira...dede i bake puštaju ili su rigidni u odnosu na roditelja, ima svega. I onda djeca trebaju pomoć.“(9)). Smještanje kod udomitelja srodnika u pravilu bi trebalo omogućiti da djeca ostanu povezana sa svojim korijenima. Međutim kao i sudionici istraživanja i Farmer (2009.) navodi da su djeca kod srodničkih u usporedbi s nesrodničkim udomitelja u nepovoljnijem položaju, obzirom da su tijekom kontakta više izložena neprijateljstvu i konfliktima njihovih roditelja, udomitelja i njih samih, za što često ne dobivaju podršku. Na navedeno ukazuju i stručnjaci obuhvaćeni ovim istraživanjem.

Socijalni radnici navode da su zamijetili **promjenu u očekivanjima stručnjaka od uloge udomitelja**, gdje se od udomitelja očekuje stručnost za rad s pojedinim kategorijama korisnika za što nisu stručni, posebice u području problema u ponašanju („...vizija udomiteljstva se od onog što je bilo prije 10, 15 godina mijenja, na način da se od njih traži lepeza stvari koje oni ponekad ne mogu ispuniti, pogotovo kad se radi o djeci sa poremećajima u ponašanju. To eskalira do strašnih razmjera. Neki udomitelji imaju osjećaj za rad sa djecom i znaju način, a netko ima neke svoje krute granice, okvire i naravno da takvom djetetu ne može pružiti dovoljnu podršku. Bez obzira na motiviranost i entuzijazam da će se to moći...da su npr. udomitelji struke pedagoške, pa da očekuješ uspjeh.”.(TU6), „...ima ih koji su se s puno i ljubavi dali u to, ali sustav je taj koji duguje adekvatnu edukaciju i superviziju. ...dat ljudima priliku da budu iskreni sami sa sobom koliko mogu, gdje je njihova granica i što očekuju. Najgore je što se može desiti da ljudi plivaju sami iz neznanja... i straha da nisi uspio u tome.”(8)). Ovaj rezultata ukazuje na važnost otvaranja rasprava o tome koja je uloga udomitelja i koja su očekivanja sustava od njih, trebaju li npr. to biti obitelji s tzv. kvalitetnim roditeljskim kompetencijama ili stručnjaci sa specijaliziranim znanjima. Obzirom na navode sudionika koji prepoznaju da se je promijenila kategorija djece koja se smještavaju u udomiteljske obitelji, stručnjaci imaju očekivanja da su udomitelji osposobljeni za rad s djecom s problemima u ponašanju. Naime, kako ukazuju Bogović, Laklija i Blažeka Kokorić (2022.) odustajanje udomitelja pripisuje se nerijetko nedovoljnoj pripremi i edukaciji, odnosno previsokim i nerealnim očekivanjima udomitelja u odnosu na djecu u sustavu i sam sustav. I Barišić (2023) navodi u svome istraživanju da se udomljenje djeteta primjerice s eksternaliziranim problemima u ponašanju pokazalo prediktivnim za sagorijevanje na razini emocionalne iscrpljenosti i depersonalizacije kod udomiteljica djece, pa bi programi usmjereni na učenja o načinima rada s djetetom koje pokazuje eksternalizirana ponašanja zasigurno mogli biti korisni.

Nerazvijenost specijaliziranog udomiteljstva, za kojeg socijalni radnici navode veliku potrebu obzirom na praksu kasnog izdvajanja djeteta te upitnost adekvatnosti smještaja djeteta u tradicionalne udomiteljske obitelji ili posvojenja („Djeca se neka prekasno izdvajaju iz obitelji kad se već razvije PUP i onda ih je teško udomiti jer udomitelji bi trebali

biti specijalizirani. "(TU1), kao i pronalaska udomitelja koje bi bili spremni udomiti dijete s teškoćama u razvoju i/ili poteškoćama u ponašanju („...jedno smo nedonošće smjestili direktno u udomiteljsku obitelj. Ono je sada već godinu dana u toj obitelji i pokazalo se da dijete ima većih zdravstvenih problema, cerebralna oštećenja, pitanje je da li će prohodati i progovoriti...udomitelji su to dijete zavoljeli i njima ne pada na pamet odustatu od skrbi o njemu i zainteresirani su da ga posvoje. Da nije bilo smješteno kao nedonošće, nego u ustanovi, u dobi od godinu dana kad bi mu tražili udomitelje, djetetu koje ima pretpostavke da će bit razvojno zahtjevno i imati veće zdravstvene teškoće sumnjam da bi mu pronašli udomitelje...bitno je na vrijeme poduzimati konkretne mjere.“ (TU1), „Gdje ćemo s djecom koja imaju PUP, a ne mogu funkcionirati u obiteljskom sustavu... kad odu na smještaj nakon opservacije, on nije dugotrajan.“ (2) „Sa specijaliziranim smo nigdje....toga nema za djecu s PUP-om.“ (3), „...većina udomitelja nije spremna nositi se s teškoćama u razvoju, a pogotovo poteškoćama u ponašanju.“ (4), „...najviše fali specijaliziranog udomiteljstva za djecu sa zdravstvenim poteškoćama i PUP-om. Toga, kronično nedostaje.“ (TU7), „Nemamo specijaliziranih udomitelja za djecu s PUP-om. Imamo djece koja su došla u udomiteljsku obitelj u ranijoj dobi pa su djeca s poteškoćama i bez obzira na ispunjene pretpostavke za posvojenje, oni i dalje ostaju u udomiteljskim obiteljima jer se za njih ne mogu pronaći posvojitelji...Imamo udomitelje koje primaju na smještaj privremeni, preko školske godine, zbog školovanja.“ (TU6)). I stručnjaci zaposleni u ustanovama za djecu bez odgovarajuće skrbi prepoznaju problem pronalaska udomiteljskih obitelji za djecu pripadnike romske nacionalne manjine ali i kategorije djece za specijalizirano udomiteljstvo („...sve se više smještavaju braća i sestre, djeca iz romske obitelji i udomitelji znaju reći da se ne mogu nositi sa poteškoćama po smještaju više djece. I često ta djeca imaju neke početke PUP-a, probleme u školi, bjegove...oni su za specijalizirano udomiteljstvo.“ (1), „...nema dovoljno udomitelja ni za prosječno dijete, a kamoli za ostalu djecu.“ (7), „Djeca sa teškoćama nemaju kuda i ostaju u institucijama, udomitelji se ne znaju nositi s djecom s višestrukim poteškoćama, s djecom koja su visoko traumatizirana.“ (8)). Nažalost, na iste probleme i prije petnaest godina ukazivala je Žižak (2008.), navodeći prisutnost problema nedovoljnog broja udomiteljskih obitelji, neravnomjernu razvijenost udomiteljstva po županijama nedostatak udomiteljskih obitelji za specifične skupine djece poput djece s teškoćama u razvoju i djece s problemima u ponašanju te djece romske nacionalnosti.

Socijalni radnici HZSR-a ističu **neiskorišteni potencijal vikend udomiteljstva općenito, ali i kao resursa procesa pripreme za udomiteljstvo** („...na prste ruke mogu nabrojati kada smo u praksi uspjeli odraditi da je dijete bilo u instituciji pa da smo ga dali na vikend udomitelju. Pa da se lagano privikavao mjesec dana vikendima, pa onda na duže, pa da smo to pretočili u stalni smještaj u udomiteljstvo.“ (3)) te nerazvijene usluge za djecu po izlasku iz skrbi („...što je s tom djecom nakon punoljetnosti.“ (8)). Obzirom na nerazvijenost udomiteljstva nije iznenađujuće da se vikend udomiteljstvo koristi u

nedovoljnom obimu. No, ostaje otvoreno pitanje bi li regrutiranje udomitelja koji su spremni pružati za početak npr. samo uslugu vikend udomiteljstva rezultirala njihovom odlukom da pružaju udomiteljsku skrb i u većem obimu te da li je to jedan od puteva promišljanja o smjeru promocije i regrutacije novih udomiteljskih obitelji.

Neadekvatno ulaganje u kvalitetno udomiteljstvo, prema socijalnim radnicima vidljivo je i kroz **nedostatnu podršku koja se pruža udomitelja** („...njima nedostatak podrške, naših terenskih izvoda, rada vikendom a tad smo mi nedostupni. I sve spadne na entuzijazam timova za udomiteljstvo. Mi damo svoje privatne brojeve, pa kažemo ako vam zaškripi nešto bludite slobodni nazvat pa im je lakše.“(3), „...nedovoljna podrška, oni nisu pripremljeni na neke situacije.“(4), „...izostanak adekvatne podrške, praćenja... npr. dijete više nije u domu, gdje je sada, kako mu je. To fali i meni kao stručnjaku.“(8)). Nedovoljna podrška udomiteljskoj obitelji u vidu praktičnog savjetovanja u konkretnim poteškoćama, uključujući i krizne situacije s kojima se udomitelji susreću te nedostatna ciljana edukacija nakon dobivanja licencije prepoznata je kao jedan od rizičnih čimbenika za stabilnost smještaja djeteta, negativan ishod udomiteljstva te najčešći razlog odustajanja udomitelja od bavljenja udomiteljstvom (Barnett i suradnici, 2018; Bogović, Laklija i Blažeka Kokorić, 2022.).

Trendovi postojeće prakse smještavanja djeteta u alternativnu skrb

Trendovi postojeće prakse smještavanja djeteta ukazuju prema navodima socijalnih radnika iz HZSR-a na **promjenu prakse prvotnog smještavanja djeteta u ustanovu, a potom u obitelj udomitelja** („... promjena prakse da se prvo dijete smjesti u ustanovu pa tražiš neko drugo rješenje...onda se zbog sporosti sustava nas i pravosuđa događalo da djeca godinama budu u ustanovama ... imamo djece koja su od rođenja u ustanovama, a već su u dobi 7 godina... jedan je broj djece odmah završio u udomiteljstvu, godinama su kod udomitelja,, osjećaju se članovima tih obitelji, viđaju roditelje i rodbinu u skladu sa sudskim odlukama i ona imaju drugačiji život nego što bi imali da nema ove prakse, a neki su i posvojeni. (1), „...ranijih godina su se djeca više smještavala u institucije, danas primjereniji smještaj u udomiteljskim obiteljima.“(4)).

Socijalni radnici navode i **nesklonost pojedinih stručnih timova da smjeste novorođenčce izravno iz rodilišta u obitelj udomitelja** smatrajući da dijete u ustanovi dobiva bolju medicinsku skrb, no zamjećuju pomake i u toj praksi („...pojedini stručni timovi su manje skloni djecu iz rodilišta smjestiti u udomiteljske obitelji....slovalo je da je dijete važno iz rodilišta smjestiti u ustanovu jer ona ima medicinsku službu i neke uvjete koje udomiteljske obitelji nemaju. Mi smo to učinili i otvorili put za druge kolege koji su slijedili naš primjer. (1), „Imamo situacija gdje se smještavaju djeca direktno iz rodilišta....nije u interesu novorođenčeta da se smjesti u ustanovu.“ (8). Dobiveni rezultati ukazuju na podatak, kao i u istraživanju Sladović Franz (2004.) da neki socijalni radnici

smatraju kako udomiteljstvo nije optimalan oblik skrbi za djecu, posebno za malu djecu, te još uvijek preferiraju dječje domove u odnosu na udomiteljstvo u slučajevima kad je djeci potrebna stručna pomoć. Također, neki navode da su skoro sva **djeca u njihovoj nadležnosti koja su bila u dugotrajnom smještaju u ustanovi premještena u udomiteljstvo**, uglavnom kod srodnika (*„...pomak je što smo praktički svu našu djecu koja su bila na dugotrajnom smještaju u ustanovama izmjestili u udomiteljske obitelji. Veći je broj srodničkih.“* (2)). Prema Laklija (2011.) srodnički udomitelji ustrajni su s djecom s poteškoćama u ponašanju i koriste manje usluga pomoći od nesrodničkih obitelji. U pojedinim zemljama na srodničko udomiteljstvo gleda se i kao na područje skrbi za djecu gdje se mogu napraviti uštede. Farmer (2009.) navodi, da su srodnički udomitelji u nepovoljnijem položaju od nesuradničkih, obzirom na nižu razinu potpore i financijske pomoći koju primaju. Naš sustav na srodnike gleda kao obveznike uzdržavanja, te ih stavlja u drugačiji položaj, ne uvažavajući realan kontekst socio-ekonomskih uvjeta života srodničkih udomitelja (npr. u velikom udjelu to su bake i djedovi, s niskim primanjima). Istraživanja su pokazala kako su srodnički udomitelji, u odnosu na nesrodničke, u većem riziku od siromaštva (Farmer, 2009.). Neophodne su promjene kako bi se srodničkim udomiteljima osigurala adekvatna podrška u skrbi za djece za koju se brinu.

Stručnjaci, navode velik broj zahtjeva za smještaj koji zaprimaju, među kojima zamjećuju **velik udio djece koja spadaju u kategoriju djece za specijalizirano udomiteljstvo** (*„...jako puno zahtjeva za smještaj, mahom su to djeca s većim oštećenjima, poremećajima u ponašanju, za koje su kolege bila ipak sklonije u ustanovu...ali u institucijama koje skrbe o toj djeci nema dovoljno kapaciteta ili kažu da nije za njih.“* (3)). Nadalje, stručnjaci ukazuju na **postojeću pogrešnu praksu inzistiranje da je udomiteljstvo najbolja opcija za svu djecu**, dok praksa pokazuje da za neku djecu smještavanje u udomiteljske obitelji nije u njihovom najboljem interesu, što dovodi do prekida udomiteljstva, dodatnog traumatiziranja djeteta te gubitka kvalitetnih udomitelja koji odustaju od bavljenja udomiteljstvom zbog negativnog iskustva koje su prošli (*„...servira se da je izvaninstitucijski smještaj djece jedini prikladan oblik i da se mora provesti po svaku cijenu i pritisak je na stručne timove kod donošenja odluka. Susrela sam se sa djecom za koje udomiteljstvo nije bio najbolji oblik skrbi. Kod te djece je dijagnosticiran poremećaj privrženosti i pokazalo se da oni puno bolje funkcioniraju u institucijskim oblicima jer nemaju onaj pritisak emocionalnog vezivanja i njima odgovara biti u sustavu gdje ima više djece, gdje su manje emocionalne veze sa odgajateljima. Pritisak da se mora poštovati svakom djetetu naći obitelj stvara pritisak na stručnjake da ne mogu donijeti najbolje odluke za dijete...ne kažem da je najprikladniji oblik smještaja u ustanovi, ali postoje i drugi oblici smještaja SOS sela ili obiteljski domovi.... primjer dječaka koji nije mogao prihvatiti da je on dio neke druge obitelji i nije želio ostati u udomiteljstvu. On je sada u domu i čujem da super funkcionira gdje su granice labavije u smislu da nema tolikog*

očekivanja od njega. Kad si dio obitelji onda ćeš čuti 50 puta „operi ruke, jesi li napisao zadaću“, a u domu je to strukturirano na način da se zna da je ura za ovo ili ono i da nitko ne očekuje od tebe da ga grliš i on se tamo bolje uklopio.“(1), „...nije svako dijete za udomiteljstvo. Postoje djeca koja će trebat instituciju i taj vid stručne pomoći koji ne može dobit kroz udomiteljstvo ma koliko mi educirali udomitelja. S udomiteljima s našom edukacijom da ona traje i sto sati ne možemo te vještine dobit....dobiju površina znanja....svako dijete nosi svoje probleme, povijest... ne možemo izdat kuharice, pa reći to ćete tako i tako u takvim slučajevima.... institucijama ne treba zatvorit, ima tu prostora za potrebe djece koja uistinu traže institucionalni oblik skrbi. Pa neka on bude šest mjeseci ili godinu dana pa onda možemo pričat o eventualnom postepenom prelasku u udomiteljstvo.“(3), „Za neku djeca bi bila ustanova primjerenija ... npr.za djecu koja zahtijevaju i medicinsku skrb i gdje nije dovoljno obiteljsko okruženje da bi njegov razvoj bio usmjeren ka pozitivnom.“(TU6), „...kad djeteta koje pokazuje simptomatologiju koja ide k težim poremećajima onda je jasno da to dijete treba institucionalnu podršku....I točno je da među djecom postoje djeca do koje ni jedan tim stručnjaka u ustanovi ponekad ne može doprijet i usmjerit ih u pravcu u kojem bismo željeli. Ima i situacija u kojima ustanove zaključče da cijeli njihov tim ne može s njim izaći na kraj pa preporučē udomiteljsku obitelj. Kako će jedna tradicionalna obitelj iznaći s tim djetetom?...kažu ustanova loše utječe i ovo ono...al nije rješenje da se to dijete smjestit u tradicionalnu udomiteljsku obitelj već profesionalcima koji će s njima stručno radit, ali za sad ja ne vidim tko bi ti ljudi bili...Postoje djeca kod koje simptomatologija genetski isplivaju sa pubertetom. I bez obzira što mu liječnici ne daju dijagnozu psihičku, vidite u kojem pravcu to ide. Vi tu djecu ne možete smjestiti u dom, udomitelji se tu ne iznađu...onda ih se hospitalizira, to nije smještaj. Onda ih u sustavu gurate do osamnaeste da bi oni mogli ići u ustanovu...Nužno je imati specijalizirane ustanove za višestruke neke poteškoće, jedna prosječna obitelj nema kapaciteta... mislim da je u ustanovama mjesto za djecu za koju zbog njihovih specifičnih potreba ne možemo naći adekvatnu obitelj. A ponekad imam osjećaj da se upravo za tu specifičnu djecu traže obitelji, a da mi ona djeca koja bi lakše se adaptirala i funkcionirala u obitelji ostanu u ustanovama. I to me ljuti jer dobijem zahtjev za djecu za koju vidim u papiru da neće ići. I kako očekivat od udomitelja da će njemu ići ako ustanova to nije mogla....Ali ja bih onda išla na povremeno udomiteljstvo, da vidimo dal se može....razumijem i udomitelje kad se prepadnu jer ne znaju šta će... Ponekad silimo da to mora ići i onda nam se desi da nam ti ljudi odustanu. Onda mislim „trebala si lijepo kolegama odbit, sigurno bi se našlo neko dijete baš za tu obitelj oni bi ostali udomitelji“. Ako ste stavili u udomiteljsku obitelj, dijete za koje ste procijenili da je ipak preteško i oni se povuku, ja se osjećam krivom jer sam izgubila priliku za neko dijete koje bi baš bilo za tu obitelj.... Meni je prestrašno predložiti nekog za kog ja unaprijed imam i najmanju sumnju da bi oni bili uspješni. Ponekad sam čak u situaciji da kažem: Vi ste

meni izrazili nešto drugo, vidjela sam Vas sa sasvim drugim tipom djeteta, al ako se slažete i ako ste dovoljno otvoreni odite kod kolege“. Spojim udomitelja, kolegu i dijete, vidite se, donesete odluku...I tu je najveća greška, ne treba forsirat...Al ponekad popustim. Kad ima mjesto, a kolega s druge strane se raspada. Onda si mislim „ajde neka ide, možda ispadne dobro, tko kaže da ja baš mogu iz prve procijenit“...Ali kad ne ispadne dobro, ispadne na način- ja više ne bisituacije kada gubim udomitelje, to je najtragičnije u cijeloj priči.“(TU9)). Na slične rezultate ukazuje istraživanje Čičak (2016.) u kojem stručnjaci kao problem navode nerazvijenost specijaliziranog udomiteljstva za djecu s PUP-om, te praksa smještavanja djece s PUP-om u tradicionalne udomiteljske obitelji, ali i tzv. *uvaljivanja* djeteta udomiteljima jer se procjenjuje da bi udomitelji možda mogli imati kapacitete za skrb za to dijete. Navedeno, dovodi do iscrpljivanja mogućnosti postojećih udomitelja koji odustaju od udomiteljstva, do prekida smještaja za konkretno dijete, kao i upitne daljnje motivacije za bavljenje udomiteljstvom (Cox, Cherry i Orme, 2011, Strijker i Knorth, 2018). Sladović Franz (2004.) navodi neke prednosti institucionalne skrbi za pojedinu djecu, kao što je činjenica da dijete nije prisiljeno ni obvezno razviti bliske odnose s tzv. roditeljskom figurom, da vršnjačka grupa može poslužiti kao katalizator u pomaganju i olakšavanju djetetove promjene, a sama struktura (pravila i rutine) osigurava osjećaj sigurnosti djeteta i podržavaju ga u kontroli impulsa. Nadalje institucija može tolerirati širi raspon ponašanja nego što bi to mogla npr. tradicionalna udomiteljska obitelj, budući nemamo razvijeno specijalizirano udomiteljstvo. Navodeći efekte dugotrajne institucionalizacije, ali i specifičnosti skrbi za djecu s problemima u ponašanju (PUP-om) te za djecu s teškoćama u razvoju (TUR-om), stručnjaci ističu situacije premještanja djece iz doma u dom. Posebno izdvajaju praksu premještanja djece s PUP-om u odgojne domove uslijed nedostataka ustanove primjerene za djecu s emocionalnim i ponašajnim problemima te ograničenja vezana za smještavanje djece u udomiteljske obitelji. Dodatno navode kako postoje situacije u kojima se realizira smještaj djeteta u obitelj udomitelja, pri čemu djeca s eksternaliziranim i internaliziranim problemima u ponašanju imaju iskustvo premještanja iz jedne u drugu udomiteljsku obitelj, kao i činjenicu da ta djeca ulaze u kategoriju teže posvojive djece te ostaju u sustavu. Stručnjaci također ističu potrebu osnivanja ustanova za smještaj djece s emocionalnim teškoćama i teškoćama u ponašanju, budući se za tu djecu teško pronalazi adekvatan smještaj, te da ona postaju tzv. lutajuća djeca u sustavu. Na isto ukazuju i podaci istraživanja Laklija i Milić Babić (2018.), u kojem stručnjaci govore o poteškoćama (ne)mogućnosti realizacije smještaja ističući da kod smještavanja nije kriterij što bi bilo u najboljem interesu djeteta nego princip raspoloživog kapaciteta sustava za smještaj. Kao razloge tome navode nedostatak specijaliziranih ustanova za smještaj djeteta s psihičkim poteškoćama te višestrukim oštećenjima, što dovodi do učestalih prekida i

premještanja djece u sustavu. Poteškoća na razini sustava koju stručnjaci također navode odnosi se na nedostupnost dječjih psihijatarata i ograničene mogućnosti uključivanja djeteta u tretman sukladno njegovom/njezinom stanju i potrebi.

Stručnjaci HZSR-a navode i **situacije prekida udomiteljstva i vraćanja djece u ustanove**, što povezuju s ranije spomenutim ograničenjima sustava u mogućnosti selekcije i uparivanja djeteta i udomitelja („...neke udomiteljske obitelji su pokazale da nemaju kapacitet nositi se s poteškoćama, nismo odradili proces prilagodbe. I mi smo tu djecu vratili u ustanove.“ (3), „Udomitelj kaže: više ne možemo...nije čudno jer ne možemo govoriti o profesionalnom ili specijaliziranom udomiteljstvu. I postoji rizik da djeca mijenjaju više obitelji. Imala sam situaciju gdje je dijete bilo u domu, pa u udomiteljstvu, pa ponovno u domu pa udomiteljstvu...što je nedopustivo.“ (8), „...taj „matching“ nemoguće ga je napraviti. Ako imate dijete s određenim karakteristikama i potrebama, profila za koji Vi kao stručnjak, možete procijeniti kakva bi to obitelj bila, a na žalost takvu obitelj nemate. Da imamo širi izbor udomitelja bolje bi napraviti spoj djeteta i obitelji.“(9)). Od iznimne je važnosti da stručnjaci u timu za udomiteljstvo budu adekvatno upoznati s podacima o djetetu, kako bi se olakšao proces izbora i uparivanja udomitelja i djeteta, kako bi se za dijete osigurao smještaj koji je u njegovom najboljem interesu, te se napravio individualan plan rada sukladno njegovim potrebama, a u cilju osiguravanja pozitivnih ishoda te preveniranja prekida udomiteljske skrbi (Laklija i Brkić, 2022.). Situacije s kojima se stručnjaci (HZSR i ustanova) u suradnji s udomiteljima susreću su prekidi udomiteljstva, do kojih dolazi iz različitih razloga, od koji su neki:

- situacije na razini udomiteljske obitelji, npr. bolest udomitelja, koje je onemogućila udomitelja u daljnjem pružanju udomiteljske skrbi za dijete koje je bilo na smještaju („...udomiteljica se teško razboljela. Karcinom...tako da je dijete privremeno smješteno u dom, a onda u drugu udomiteljsku obitelj.“ (TU7), „...sve je funkcioniralo dok se udomitelj nije razbolio, udomiteljica ga je vozila svaki dan doktorima...bila je rastrgana. Nije mogla više i tražila je raskid udomiteljstva.“(U4));
- podkapacitiranost udomitelja da se nose s ponašanjem djeteta („...npr. situacija obitelji koja je uzela na smještaj dječaka od 12 godina i njegovu sestru...bio je dijete koje je u biološkoj obitelji bilo favorizirano, a druga djeca su bila fizički zlostavljana od roditelja što je on gledao i bio sklon tući sestru i nesklon poštovati granice...bilo je i prekršajnih prijava, prijava iz škole na nasilje... Udomitelji nisu na to bili spremni, morali su i mlađe dijete štititi od njega...utvrđeno je da ima poremećaj privrženosti.“(TU1), „...slučaj prekida smještaja nakon nekoliko mjeseci, preko noći na traženje udomitelja koji se nisu mogli nositi s ponašanjima dječaka. Bilo je strašno, kod dječaka je nastupio regres i imali smo puno poteškoća da pružimo podršku dječaku.“(2), „...djevojčica je u par navrata bila

udomljena. Udomiteljstvo nije bilo za nju. Sad je u domu, opservacija psihijatrijska ukazuje na poteškoće na planu psihičkog funkcioniranja. Ni odgojno osoblje u domu nije doraslo njenim poteškoćama.“(4), „...djeca bivaju vraćena u dobi adolescencije, kada imaju potrebu za većom slobodom, izlascima, s čime se udomitelji ne mogu nositi iz straha i dolazi do sukoba....centri donose ad hoc odluku i vraćaju djecu u dom nakon dugog perioda kojeg su djeca provela u tim obiteljima. Trebalo raditi s djecom i udomiteljima da se te poteškoće preveniraju....manjkav je rad s udomiteljima koje se susreću s mnogim pitanjima na koje, ako ne pronađu odgovor i nema suporta, dođu do stanja kad ne znaju kako i što dalje.“(U3), „...Nekad je loše izabran udomitelj, nekad nisu upareni dobro. Nekad je zaista bilo dijete s PUP-om za koje udomiteljica kaže: ja ne mogu više....kad dođu u pubertet, sve se teže nose sa time“(5), „...djeca se kasno izdvajaju, visoko su traumatizirana i onda loše funkcioniraju. A udomitelji nemaju znanja i kapacitete nositi se s time. Prebrzo traže prekide.“(U8), „...oni više nemaju kapacitet...kad dijete uđu u pubertet, razviju neki sustav ponašanja, ponašajni obrasci koji i nije PUP s kojim se ne mogu nositi. Da li je to pitanje prvih ljubavnih veza, bjegovi, krađe.... dijete koje je došlo iz srodničke udomiteljske obitelji gdje su se roditelji i udomitelji preko djeteta raspravljali, rješavali probleme ...trebalo je dugo, da izvedemo emocionalno i psihičko stanje djeteta na neku pozitivu.“ (U9);

- neprimjereno pokazivanje emocija prema udomitelju te strah od lažne optužbe od strane djeteta („...djevojčica je imala psihičkih problema i tu su se udomitelji preplašili jel je ona pokazivala neprimjerene emocije prema udomitelju. Preplašili su se da ne bilo optužbi za zlostavljanje i odustali.“ (TU7));
- neslaganje između biološkog i udomljenog djeteta („...slučaj je bilo da se udomitelji koji već imaju svoje dijete koje je niske dobi navodeći razlog da se njihovo dijete i udomljeno dijete ne slažu...“(U1))
- poteškoće nošenja s biološkom obitelji djeteta („Udomiteljima je problem održavanje susreta s roditeljima djece. Mi im kazujemo da znamo da je to teško, da dijete treba imati i svoje roditelje.“(U3) „Udomitelji se ne mogu nositi s biološkom obitelji koja zna biti preplavljujuća i tu udomitelji ne znaju postaviti granice, držati se sudskog rješenja kako su regulirani susreti i druženja....prelaze granice i onda krivnju svaljuju na dijete, da ne mogu sa djetetom, a ispod toga je priča da ne mogu sa članovima obitelji.“ (8), „...roditelji mogu raditi razne smetnje, dolaze na dnevnoj razini, kampiraju kod udomitelja. Ili odluka suda da su kontakti dva puta tjedno, posebno mama, posebno tata, posebno deda i baka, oni svako popodne imaju promenu....situacije kada gubim udomitelje.“(TU9))

- situacije zlostavljanja djeteta od strane udomitelja („...ako udomitelj fizički kažnjavao dijete, psihički ili emocionalno onda se ide na žurno izdvajanje... imala sam troje djece romske nacionalnosti koji su bili u tri udomiteljske obitelji. U dvije su bile zlostavljane i prva udomiteljica i druga udomiteljica su primjenjivale fizičko kažnjavanje i emocionalno.“ (TU7))
- doživljaj nedostatne podrške sustava („...bilo je udomitelja koji su uzeli djecu u dobi od dvije do četiri godine i onda su ih vratili navodeći da se ne mogu nositi s njima, da nisu dobili dovoljno potpore od centara. Djeca te dobi ne mogu shvatiti zašto su vraćena...“ (U1) „Od udomitelja čujemo da baš i nemaju pomoć da se ne znaju i ne mogu nositi sa problemom vezano za dijete ili njihovog roditelja i odustaju, vraćaju dijete.“ (U2), „...nedovoljno su educirani, nemaju potrebnu stručnu podršku CZSS-a u vezi djece i njihovih roditelja,“ (U5), „...nemaju znanja, podršku stručnjaka i okoline... baš imamo zahtjev za smještaj, gdje kroz školski uspjeh udomitelji procjenjuju svoj uspjeh.... To su poteškoće u školi pa smatraju da nisu nešto dobro, da ne mogu“ (U8),
- dio udomitelja su zapravo osobe koje žele posvojiti dijete („...dio su potencijalni posvojitelji i ustvari ne žele da sustav ima puno dodira s njima i kad se počnu događati problemi - ja hoću da dijete ode...Zašto oni koji vraćaju djecu i dalje imaju dozvolu? Zašto je dopušteno da uđe ili ne uđe u savjetodavni program? Tko to odlučuje? ...pa vrate dijete, njih treba tužiti ili nešto.“ (U6).

Socijalni radnici HZSR-a ukazuju na **neadekvatan, kao i potpuni izostanak rada s biološkim obiteljima po izdvajanju djece iz obitelji** u cilju podrške roditeljima u stjecanju i osiguravanju uvjeta za povratak djeteta u obitelji, kada je on u najboljem interesu djeteta. Prema navodima stručnjaka, često puta u individualno planiranje za dijete na smještaju izvan obitelji nisu uključeni ni roditelji djeteta, a niti samo dijete („...mi smo izdvojili i zbrinuli dijete, ono je na sigurnom, al ovdje bazično prestaje rad kako bismo ojačali biološke roditelje da ponovo preuzmu skrb....Hrpa tih individualnih planova se radi reda radi. I to nije dobro. Nešto se dogodi pa vidiš da u tom planu nema roditelja uopće, da nije ni dijete izkonzultirano iako je starije, da nije pričano s njim o njegovim potrebama, njegovoj viziji budućnosti... to je odgovornost djelatnika centra koji je smjestio dijete da prati tu usklađenost, provedbu i evaluira plan i za dijete i za roditelje. Tu je užasna odgovornost, a obzirom na preopterećenost ...pričamo o idealnim uvjetima rada.“ (3)). Stručnjaci ističu nedostatna ulaganja u proces reunifikacije, koja uključuje održavanje obiteljskih odnosa dok je dijete povjereno na privremeni smještaj te pažljivo planiranje kontinuirane podrške i nakon samog povratka djeteta u vlastitu obitelj. Tijekom tog procesa je potrebno značajno promijeniti obiteljsko okruženje koje je dijete napustilo kako bi se ono moglo vratiti u sigurno i pozitivno okruženje za njegov daljnji psihosocijalni razvoj (Papageorgiou, 2007.). Navedeno zahtjeva motiviranje i uključivanje

djece, roditelja i udomitelja, te djelatnika sustava u tijek intervencije, odnosno rada na djetetovom povratku u obitelj. Proces uključivanja se odnosi na stvaranje odnosa povjerenja između stručnjaka i obitelji, međusobnog upoznavanja te razumijevanja nastale situacije. Takav odnos je ključan za ostvarivanje dugoročno pozitivnih rezultata, odnosno prevenira da se dijete nakon povratka u vlastitu obitelj vraća u alternativnu skrb (Papageorgiou, 2007.). Delap (2011., prema Vejmelka i Sabolić, 2015.) također navodi važnost paralelnog rada s roditeljima kako bi djeca što kraće ostala u institucionalnoj skrbi, a dijete i roditelji bili osnaženi za povratak djeteta u obitelj. Poteškoće im stvara i sukob uloga u kojoj se nalazi, gdje s jedne strane sudjeluju u izricanju mjera za zaštitu prava i dobrobit djece, a s druge strane su oni ti koji trebaju toj istoj obitelji pružati podršku (*„...često sam u sukobu uloga, nije za očekivat da će jedan stručnjak izricati mjere obiteljsko-pravne zaštite, ajmo reći kaznu kako je ljudi doživljavaju te paralelno ih savjetovat, pratiti, razvijat odnos povjerenja i vodit kroz promjene.“*(8)).

Također, sukladno transformaciji sustava socijalni radnici navode da su **neki domovi počeli pružati usluge udomiteljima**, kroz npr. mobilne timove, supervizije, što je dovelo do njihove veće suradnje (*„...centar za pružanje usluga u zajednici odrađuje neke stvari kroz poludnevne boravke, edukacije naših udomitelja, obilaskе udomiteljskih obitelji... suradnici smo...kad imamo nove udomitelje s kojima treba dodatno raditi u periodu prilagodbe djeteta i obitelji, donosimo rješenje o usluzi savjetovanja i pomaganja...Onda njihov mobilni tim odlazi kod udomitelja malo češće, prati situaciju, mi dobivamo izvješće.“* (TU6). S druge strane, stručnjaci zaposleni u ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, s obzirom na preopterećenost i kadrovsku situaciju, navode poteškoće vezane uz mogućnost rada s udomiteljima. Važnost tog djelovanja vide u svojoj ulozi pripreme udomitelja i djeteta na smještaj i u adaptaciji na udomiteljsku obitelj, jer ističu da oni najbolje poznaju to dijete i njegove potrebe. Mišljenja su da se zbog toga propušta djelovanje u smjeru prevencije negativnih ishoda udomiteljstva (*„Moje radno vrijeme ne dozvoljava da se bavim roditeljima, udomiteljskim obiteljima kako bi htjela... s udomiteljskim obiteljima odrađujem malo A to su obitelji koje vape za osobama koje im mogu pružiti podršku i pomoć...bar dva do tri puta u tjednu. Ali da imam, dan u tjednu da radim s udomiteljskim obiteljima koje su udomile dijete iz moje institucije, meni bi to, a i njima, bilo olakšavajuće i za dijete Jer poznajemo potrebe djeteta, dijete je bilo kod nas, poznajemo reakcije roditelja i mislim da bi trebali biti više uključeni kad je u pitanju kontakti roditelja s djetetom u udomiteljskoj obitelji...to bi bio jedan program na kojem bi se trebalo poraditi, a koji bi polučio rezultate.“* (2), *„...ne možete reći vi morate izvan radnog vremena još nešto odraditi tom i tom udomitelju. Mi trebamo ljude koji će se samo s tim baviti. Da pružaju podršku roditeljima, udomiteljima i djeci, kojoj je isto vrlo teško uklopiti se u cijelu priču i odjednom biti u nepoznatoj obitelji. A dolaze iz svoje vlastite obitelji ili ustanove koja je funkcionirala na drugačiji način.“*

(7)). Prepoznajući pozitivne promjene vezano uz suradnju HZSR-a i ustanova, stručnjaci zaposleni u timu za udomiteljstvo, ističu preklapanje uloga većeg broja stručnjaka koji dolaze u obitelj („...centar za pružanje usluga u zajednici odrađuje neke stvari...mi dobivamo izvješće....Međutim mi kao tim za udomiteljstvo, trebali bi imati dovoljno vremena i ostvariti kontakt sa našim udomiteljskim obiteljima, pratiti prilike u tom prvom periodu bez obzira što ulaze još neki stručnjaci u obitelj. Dolazi do toga da mi obilazimo udomitelje, oni rade uslugu savjetovanja i pomaganja i još dolazi terenski socijalni radnik ...i udomitelji su zbunjeni, tko tu šta radi. Mislim da bi to trebalo reducirat da određene osobe budu konstantno iste...voljela bih, kada bi unutar tima za udomiteljstvo imali više prostora za obavljanje tih dodatnih podrški, susreta i savjetovanja, onda bi imali jasniju i konkretniju sliku što se događa s tom obitelji.“ (TU6)). Iz izjava sudionika istraživanja koji rade u timovima za udomiteljstvo, zamjetno je njihovo problematiziranje vlastite uloge i djelokruga rada. Oni primjećuju pozitivan pomak u dostupnosti pružatelja usluga udomiteljskim obiteljima i broja stručnjaka koji se uključuju u podršku udomiteljskim obiteljima te ograničene mogućnosti tima za rad s udomiteljima i njihovo praćenje udomitelja, a što je njihova profesionalna uloga. Za vidjeti je što će u budućnosti donijeti osnivanje Županijskih timova za udomiteljstvu kakvi će biti efekti na praksu udomiteljstva kod nas te kvalitetu udomiteljske skrbi za djecu.

Vezano uz način funkcioniranja sustava stručnjaci zaposleni u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi navode pritisak od Ministarstva da se provedi transformacija, iako nisu osigurani uvjeti i kapacitete sustava te pritisak za **smještavanje djece preko kapaciteta u ustanove** („Mi smo kao dom trebali u godinu ili dvije ukinuti smještaj i prebaciti sve na vaninstitucionalne usluge...bilo je naglo i došlo je do problema. Centri nisu imali gdje smještavati, mi smo zatvorili grupe i onda smo nakon pritisa od Ministarstva, morali i dalje primati djecu preko kapaciteta.“ (U1) , „...djeca se miču iz ustanova u udomiteljske obitelji čisto radi broja koji će se prikazati. Centri moraju prikazat statistiku ... ako broj nije u korist udomiteljskih obitelji dobit će sankciju pa se forsira smještaj tamo.“(U9). Također, navode da djeca predškolske dobi i dalje ostaju na smještaju godinama, uslijed **dugotrajnog postupka pred sudom** i nedostatka udomiteljskih obitelji te činjenice da **privremena rješenja nisu privremena** („... dugotrajnost rješavanja i smještaja djece...zakon kaže da bi dijete trebalo biti na smještaju maksimalno 6 mjeseci, do godinu dana...ali, mi imamo bebe koja ostanu tu i preko dvije godine. I to su dugotrajni procesi na sudovima ...umjesto da se štiti interes djeteta.“ (U1), „...sve češće od CZSS-a dobivamo ta privremena rješenja zbog neke krizne situacije....to privremeno zna bit i po godinu dana.“ (U7)). I stručnjaci zaposleni u timovima za udomiteljstvo pri HZSR-u, navode kao poteškoću postojeću sudsku praksu, pri čemu ističu dugotrajnost postupaka pred sudom, needuciranost i nesenzibiliziranost sudova za poziciju i potrebe djeteta („...tromost sudova, needuciranost sudaca o ovoj tematici...u sudstvu se krši pravo djeteta na odrastanje u obitelji jer sudstvo i dalje tolerira da je dijete

dok se ne donese konačna odluka godinama u ustanovi... dijete provede godine vođenja sudskog postupka u ustanovi.“ (TU1), „Ukoliko nema suglasnosti bioloških roditelja, mora se ići u sudski postupak, što je dugotrajno. U tim situacijama, u pravilu su djeca smještena u ustanove...kad se pravno srede mogućnosti...onda je to opet promjena, stres, trauma za dijete, koje opet mijenja sredinu... djeca predugo borave u instituciji što se negativno održava na njihov razvoj.“(4)) te nesklonost sudova za donošenjem privremenih mjera, što osim dugotrajnog smještaja djeteta u ustanovama, rezultira i težim prihvaćanjem i prilagodbom kako djeteta tako i njegovih roditelja na smještaj u obitelj udomitelja („...da su suci skloniji donositi privremene mjere kojim se djeca smještaju u neki drugi oblik skrbi već bi ta praksa zaživjela i roditelji djece kojima se oduzima pravo da žive sa djetetom drugačije bi reagirali na udomiteljstvo jer ne bi udomiteljstvo bilo posljedica sudskog postupka nego bi dijete već bilo tu zbrinuto dok postupak traje i oni bi vidjeli da se njima ništa značajno nije promijenilo u kontaktiranju...to bi bilo povoljnije za njih, dijete i za suradnju s udomiteljima. (TU1)). Nadalje stručnjaci ističu „problem je kad traže da predložimo udomiteljsku obitelj za dijete na sudu, predloži se, oni su kao rezervirani pa se čeka... Kako da dijete na što bezbolniji način uđe u tu obitelj? Nema boljeg nego prirodnim putem, a ne na sud, kad uzimate pod silom, pa se mama opire. Automatski dijete neće ići toj teti... Iz tih neuspjelih spajanja djece i udomitelja gubim jako dobre udomiteljske obitelji.“(TU9)). Sporost pravosuđa i potreba unapređenja međuresorne suradnje istaknute su i u dokumentu Smjernice za unapređenje međuresorne suradnje u zaštiti dobrobiti djece (Ajduković, 2021.). I Odbor za prava djeteta Ujedinjenih naroda (2022.) u svojim preporukama ukazuje da treba ojačati pravosudni sustav osiguravajući da svaki sud ima suce specijalizirane za pitanja/slučajeve obiteljskog prava.

Položaj djece u procesu promjene oblika alternativne skrbi

Vežano uz poziciju djece u procesu promjene oblika smještaja, stručnjaci zaposleni u ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi ukazuju na situacije potpunog izostanka **pripreme djece za premještaj, tj. promjenu smještaja** („...djeca nisu pripremljena za premještaj iz ustanove.“ (5)), kao i na različite prakse pripreme djeteta na udomiteljstvo i upoznavanja djeteta i udomitelja. Navode da ne postoji neka propisana procedura i usluga što ostavlja na odgovornost stručnjaka ustanove koliko će se i na koji način posvetiti tome i eventualno nastaviti kontakte s udomiteljima po smještaju djeteta („...kada centar nađe udomitelje dobijemo dokument da će određena obitelj doći upoznati dijete da stvore kontakte, povezanost ...mi primamo te udomitelje, dajemo im informacije o djeci, dogovaramo susrete. Ako su manja djeca onda su ti kontakti kraći. Ali što je dijete starije, treba mu više vremena da upozna udomitelje, da udomitelji upoznaju dijete, njegove potrebe, želje, navike...da stvori povjerenje...suradujemo s udomiteljima

kada dolaze na te susrete...nakon odlaska djeteta u obitelj, kontaktiramo ili nas oni kontaktiraju da vidimo kako teče prilagodba, koje su poteškoće i obzirom da mi dijete poznajemo možemo im dati neke informacije, pomoć, savjet. Osobito djeca niže dobi budu presretna kada im kažu da su im pronašli obitelj i da će netko doći i uzeti ih, da neće biti u domu.“ (U1)).

Stručnjaci zaposleni u ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi navode da **starija djeca ne žele ići u udomiteljske obitelji** („Nama se događalo da su djeca izdvajana od 12 i 14 godina, kad teško prihvaćaju ideju da ih se smještava u neku drugu obitelj i u velikom su konfliktu lojalnosti sa svojim roditeljima.“ (TU1) „...djeca imaju kontakte sa svojim obiteljima i ne žele u udomiteljstvo. Imali smo situaciju dvije sestre, jedna je udomljena, a njezina sestra to nije željela. Nije imala kapaciteta da se veže za neku obitelj... kad su roditelji lišeni roditeljske skrbi, starija djeca koja imaju mobitele, Facebooka, oni su i dalje u kontaktu sa svojim obiteljima i čekaju kada mogu izaći i vratiti svojim obiteljima....djeca imaju pravo odlučiti da li žele u udomiteljstvo, omogućiti im se i boravak u tim obiteljima, ali neka ne žele mijenjati sistem na koji su naučili. Neke su u domu preko tjedna, a preko vikenda, blagdana ili praznika u svojim obiteljima.“ (U1), „Djeca starije dobi ne žele mijenjati oblik smještaja, stvorili su socijalnu mrežu, emotivnu vezu s drugom djecom i odgajateljima, ne žele biti udomljena.“ (U5), „Velik broj naše djece nema interes da bi išao u udomiteljsku obitelj. Interes im je da se vrate svojoj obitelji. Sad prvi put, imamo djevojku koja je izrazila želju, da proba tijekom ljeta udomiteljsku obitelj pa ćemo vidjeti.“ (U9)). Također, navode i **poteškoće pružanja podrške djeci koja izlaze iz sustava udomiteljske skrbi** („...ove godine, nam četvero djece izlazi iz udomiteljske obitelji. Što s njima?“ (U6)).

Iz izjava sudionika istraživanja uočljiva je potreba za boljom pripremom djeteta na udomiteljsku obitelj, djeca trebaju biti više uključena u odluku o izvanobiteljskom smještaju te se treba čuti njihovo mišljenje i želje. Navedeno ukazuje na važnost promjene prakse prema kojoj su djeca pasivni objekti donositelja odluka u aktivne sudionike procesa donošenja odluka koje ih se tiču. Na isto ukazuje i istraživanje Žižak i sur. (2012.). Ako se radi o starijoj djeci, osobito adolescentima, Laklija i Sladović Franz (2013) ističu pravo djece i obvezu stručnjaka da ih se u većem stupnju uključi u planiranje, kako bi bila u ulozi aktivnih kreatora plana skrbi za vrijeme njezina trajanja, ali i u planiranju izlaska iz skrbi. Navedeno je i preporuka Odbora za prava djeteta Ujedinjenih naroda (2022.) koji naglašavaju da je potrebno ojačati mjere i educirati stručnjake koji rade s djecom i za dobrobit djece u cilju osiguravanja prava djece da budu saslušana, te da propituju mišljenja djece prilikom donošenja svih odluka koje utječu na djecu. Na pravo djeteta da bude upoznato s postupkom koji se na njega odnosi, te na mogućnost da iznese svoje mišljenje obvezuje nas i članak 86 Obiteljskog zakona (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23).

Iskustvo kontakta i obilježja suradnje stručnjaka i udomitelja

Promišljajući o iskustvu kontakta s udomiteljima, stručnjaci navode kontakt u procesu informiranja i obrade udomitelja, pri čemu se osvrću na **različite motive udomitelja** na bavljenje udomiteljstvom (od altruističnih motiva, želje za posvojenjem do osiguravanja egzistencije) (*„...to su nesebični ljudi koji su žrtvovali svoj životni komoditet da bi nekom djetetu omogućili brigu, ljubav, odrastanje...“* (TU1), *„U ruralnom dijelu se opredjeljuju iz svoje životne potrebe „kako preživjeti“, kako se samozaposliti, a da ste kod kuće. Mahom su to žene, odgajaju vlastitu djecu i tu vide dodatni prihod ... dešava se da odmah pitaju koliki je maksimalni broj djece i ja se ježim na to pitanje... U gradu nitko nije došao i pito „koliko djece mogu dobit“ niti koliko novaca, a često ako im to kažete, se znaju i uvrijedit „pa nismo Vas to pitali“, dio ide i iz potrebe da se ostvare kao roditelji, mi to ne možemo obećati u postupku udomljavanja ... trudimo se da toga budu svjesni.“* (T9). Magalhães i sur. (2022.) ukazuju na važnost razumijevanja motivacije udomitelja za bavljenje udomiteljstvom, pri čemu ukazuju da su oni motivi koji su usmjereni na dijete (npr. pomoć djeci, pružanje skrbi u obitelji) u odnosu na motive usmjerene na udomitelje (npr. želja za društvom, želja da ih dijete voli, osiguravanje egzistencije) snažnije povezani s duljim iskustvom zadržavanja udomitelja u udomiteljskoj ulozi, udomljavanjem većeg broja djece i stabilnosti smještaja. I stručnjaci zaposleni u ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi ističu kategoriju udomitelja koji žele biti posvojitelji, u njima prepoznaju potencijal, ali i rizik od slanja poruke da je udomiteljstvo „brži“ put ka zasnivanju posvojenje te gubitka udomitelja (*„...ne bi smjeli slat poruka da je udomiteljstvo put do posvojenja, ali onda oni udome dijete i posvoje ga ... npr. oni su se šest godina brinuli o tom djetetu. Zašto ga ne bi posvojili?!... potencijalni posvojitelji su resurs koji će pomoć nekom djetetu, pitanje je kako ćemo mi s tim...vi ćete onda zapravo izgubit udomitelja.“* (U6) *„...veliki broj udomitelja su i potencijalni posvojitelji, koji smatraju da će kroz udomiteljstvo lakše posvojiti dijete. Manji broj su „pravi“ udomitelji koji se žele baviti udomiteljstvom. Ali svi oni najčešće žele dijete predškolske dobi ili nižih razreda osnovne škole.“* (TU7)). Rezultati istraživanja su pokazali da se stručnjaci u praksi susreću s udomiteljima koji se odlučuju i na pružanje udomiteljske skrbi iz različitih motiva, gdje posebno ističu i problematiziraju motiv zasnivanja roditeljstva, tj. posvajanja djeteta. Iz rezultata istraživanja Čuljak (2022) vidljivo je da se stručnjaci u svom radu susreću s primjerima udomiteljstva s perspektivom posvojenja kroz dvije profesionalne situacije: a) tradicionalni udomitelji naknadno izražavaju želju posvojiti udomljeno dijete zbog stvorenih čvrstih emocionalnih veza s djetetom, iako prethodno nisu iskazivali namjeru za posvojenjem te b) potencijalni posvojitelji, zbog dugotrajnog čekanja i straha da neće biti u mogućnosti realizirati roditeljstvo kroz posvojenje, pokazuju otvorenost i za opciju udomljavanja djeteta gdje se suočavaju s neizvjesnošću

kada će i hoće li uopće doći do ispunjenja pretpostavki za posvojenje na strani udomljenog djeteta. Čuljak (2022) je u rezultatima svoga istraživanja identificirala kao glavne nedostatke udomiteljstva s perspektivom posvojenja nespремnost udomitelja/potencijalnih posvojitelja na suradnju s biološkim roditeljima, njihovo opstruiranje procesa povratka djeteta u biološku obitelj ili preseljenja djeteta u novu posvojiteljsku obitelj. Sudionici u ovom istraživanju dodatno navode nespремnost da udome dijete određenih obilježja, te da se s realizacijom posvojenja udomitelji odluče prestati baviti udomiteljstvom. S obzirom da je tema udomiteljstva s perspektivom posvojenja nedovoljno prisutna u stručnim i znanstvenim raspravama potrebno ju je dodatno aktualizirati.

Suradnja se nadalje, odvija kroz proces kontaktiranja udomitelja vezano uz upit za smještaj konkretnog djeteta u obitelj udomitelja, pri kojem stručnjaci u timu za udomiteljstvo navode **percipiranu nespремnost udomitelja da udome djecu određenih kategorija** („Većina teško uzima stariju djecu od petog razreda ili srednjoškolce.“ (5), „...udomitelji bi htjeli zdravu malu djecu do tri, četiri godine, jer misle da mogu postići bolje odgojne rezultate. Izazov ih je nagovoriti da prihvati dijete od petnaest godina.“(3), „...najčešće žele dijete predškolske dobi ili nižih razreda osnovne škole. Čim je dijete starije, ima nekakve probleme u ponašanju ne usude se uzeti to dijete na smještaj.“ (TU7), „...kod nas udomiteljstvo djece starije životne dobi nije nešto što je prihvatljivo udomiteljima... desi se da oni koji su prethodno udomili manje dijete, tek tada počnu razmišljati da bi drugo dijete koje bi udomili bilo veće životne dobi... Iz straha nas pitaju „Koliko je moguće dijete koje je već toliko godina provelo u instituciji uspjeti izvesti na pravi put u obitelji?“ (8)). Cox, Cherry i Orme (2011) ukazuju na važnost propitivanja spremnosti udomitelja da udome djecu različitih obilježja (uključujući djecu s emocionalnim i ponašajnim poteškoćama) tijekom procesa podnošenja zahtjeva za bavljenje udomiteljstvom i licenciranja kako bi se lakše proveo postupak uparivanja, identificirale teme koje je potrebno dodatno razraditi u edukaciji i senzibiliziranju udomitelja. Navedeno je važno i zbog praćenja promjene u stavovima udomitelja vezano za njihovu spremnost udomljavanja pojedinih kategorija djece, kao i osiguravanja podrške.

Vezano uz situacije smještavanja djeteta u obitelj udomitelja, stručnjaci navode da su svjesni da često u kontaktu s udomiteljima rade „**pritisak**“ **na udomitelje da udome neko dijete jer prepoznaju njihove kapacitete** („...specifikum potreba djeteta zahtijeva specifičan izbor udomitelja, postoje djeca koja imaju probleme na području ponašanja, s razvojnim ili intelektualnim smetnjama... imamo tradicionalne udomitelje koji bi jedno dijete. I kad smjestimo dvoje onda znate da smo izvršili neki vid pritiska... vidite tu prostor za još jedno dijete, da nađe ljubav i da proživi to djetinjstvo bar onako kako bi trebalo.....mislim da tu treba napraviti dobru regrutaciju i selekciju.“(tu9)). Rezultati istraživanja ukazuju na paralelne procese koji se odvijaju u praksi udomiteljstva, a koji se od-

nose s jedne strane na pritisak MRMSOSP (iz potrebe za smještajem djeteta izvan vlastite obitelji i nedostatnih smještajnih kapacitete) na djelatnike HZSR-a, ali i ustanova pri traženju slobodnog, a ne za dijete optimalnijeg smještaja, te s druge strane pritisak stručnjaka na udomitelje da u dome pojedino dijete. Strijker i Knorth (2018) ukazuju na opasnost takve prakse i važnost dobrog poznavanja i uvažavanja kompetencija udomitelja i njihove spremnosti da u dome dijete određenih obilježja kao i nužnost osiguravanja dodatnih oblika podrške kako bi se prevenirali negativni ishodi.

Suradnja s udomiteljima ogleda se i u **organiziranju dodatnih oblika podrške**, kao što su supervizija, savjetovanje, prilike za međusobna druženja udomitelja i razmjenu iskustava („...dobro surađujemo, za njih organiziramo druženja, izlete, superviziju, obilazimo ih, imamo savjetovanje.“ (TU1)). Sudionici istraživanja navode nedostatnu logistiku za pružanje podrške („...logistika je nedostatna stručnim djelatnicima tako da se usluge teže i sporije realiziraju nego što bismo željeli.“ (2), te poteškoće vezane za odlazak na teren zbog kadrovske podkapacitiranosti i preopterećenosti stručnjaka, ali i neosiguranih tehničkih uvjeta za to, poput raspoloživosti vozila, vozača i sl. („Kad smo stavili plan obilazaka i djece i odraslih po mjesecima na papir ispalo je fali nam dana, ali uspjeli ćemo obići svu djecu u ovoj godini, ali jednom. Uz vrlo detaljan plan i uvjet da sve ide po planu...imamo jedan auto. Imamo ih i u dijelu javnog prijevoza i imamo mogućnost telefonskog kontakta. Znam nazvat udomitelje da im se ispričam jer ne mogu doći jer gasimo požare, i kažemo da bilo šta da vam treba, nazovite me... da ljudi znaju da ti je stalo.“ (3), „Timovi nisu popraćeni nužnom tehničkom podrškom da bi mogli često izlaziti na terene i obilaziti obitelji, uvijek postoji lista prioriteta i naravno da su izdvajanja, hitne intervencije, premještaj prije udomiteljstva... na terenu smo, trudimo se bar jednom tjedno... Osim toga na broj obitelji na tim za udomiteljstvo djelatnici uspiju pokriti ono osnovno. A dio podrške i češćeg terenskog izvida, ne kako bi trebali, a što osjetimo da oni trebaju.... mi se snalazimo na način da ljude pozovemo k sebi ako mi ne možemo i napravimo grupu, superviziju u popodnevnim terminima, koristimo se i dovijamo na sve moguće načine.“ (TU9)).

Tijekom te suradnje stručnjaci iz tima za udomiteljstvo navode da se razvija i ostvaruje snažna veza između udomitelja i djelatnika tima za udomiteljstvo, te paralelno s time i **nesklonost udomitelja da idu po podršku drugim pružateljima podrške udomiteljima** („...imam problem s udomiteljima koji se fokusiraju na osobu koja im pruža podršku... A kad radite postupak izdavanja dozvole, kad smještate djecu, zaista ulazite u intimne sfere njihova života...od trenutka kad nam se obrate, dok izdamo dozvolu to je jedan lijep period suradnje, upoznavanja i stvori se jedan odnos iz kojeg kasnije proizlazi suradnja. I onda kad ih negdje uputim, onda kažu: „jel baš moramo, možemo li mi kod Vas? Pričamo puno o podršci i edukaciji, a mogu reći da sve ono što se ovog časa nudi, da je apsolutno pogrešno. Veliki broj projekata, puno udruga... potpisuju se partnerstva. Na

žalost, nama se u sustavu dešava da udomitelji odbijaju tu vrstu podrške, iz razloga jer se vežu za one u sustavu s kojima su od samog početka. Ja imam tu problem, i onda ljudi kažu „znate, mi bismo rađe k vama“. (TU9)).

Područje potrebe za intenzivnijom suradnjom odnosi se na **podršku udomiteljima u kontaktima s biološkim obiteljima djece** („Udomitelji imaju zadržku zbog kontakata sa roditeljima. Toga se više boje nego problema s djetetom i tu traže puno našeg angažmana i podrške, pogotovo ako je bilo nasilje nad djetetom i sad taj isti nasilnik treba doći na kontakt u njihovu kuću. To im je prestrašeno, toga se užasavaju i boje. Nekoliko dobrih udomitelja smo zbog toga izgubili jer to nisu mogli.“ (3), „Često dolazi do problema kontakta između roditelja i djece, te spremnosti udomitelja na podržavanje tih kontakata...ima dosta poteškoća što nije iznenađujuće, jer se obično radi o roditeljima koji iz različitih problema nisu baš niti za suradnju, niti poštuju pravila. Udomitelje bi trebalo više educirati, pripremat za te poteškoće u održavanju kontakata s roditeljima djeteta.“ (4)).

Stručnjaci ističu važnost ciljanih oblika podrške udomiteljima, osiguravanja njihove pravovremenosti uz nužno usklađivanje međusobne suradnje stručnjaka, kao i važnost rada s udomiteljskom obitelji u njihovom kućanstvu. Prepoznaju i važnost osiguravanja mogućnosti uključivanja udomitelja u grupe podrške i superviziju. Vezano za superviziju, nažalost iako postoje educirani supervizori (Laklija i Rogić Šneperger 2021), supervizija udomitelja se rijetko provodi. Do istog zaključka dolazi u svome istraživanju Barišić (2023). Iako prema Zakonu o udomiteljstvu (NN 115/18, 18/22) udomitelji imaju pravo da im se pruži potpora u obavljanju udomiteljstva kroz redovitu superviziju i grupe podrške, većina udomiteljica koje su sudjelovale u istraživanju Barišić (2023) su navele kako im nije osigurana redovita supervizija, a niti grupe podrške te iskazuju potrebu za kontinuiranom metodom supervizijom.

Preporuke za unapređenje udomiteljstva

Stručnjaci vezano za preporuke za unapređenje udomiteljske skrbi ističu važnost razvijanja i donošenja strategije razvoja udomiteljstva na sustavnoj razini te strategija/planova/smjernica koje pokrivaju sljedeća područja:

- **promocije udomiteljstva u cilju regrutacije novih udomiteljskih obitelji** („Raditi na mreži udomitelja...“(TU1), „...ulagati u promidžbu.“(U1), „...profesionalizacija udomiteljstva nije rješenje, nešto se mora drugačije završiti...kampanja nedostaje. Radili smo kampanje uz podršku grada i gradskog ureda, od resornog ministarstva nismo dobili nikakva sredstva. To smo radili sami. Radili javne tribine po mjesnim zajednicama, ali to je u startu osuđeno na propast. Mislim, koji je motiv da neko dođe na javnu tribinu?! Iz tih kampanja ako smo tri obitelji dobili. Što je i puno, ali apropo uloženog vremena, truda

jako malo....nedostaje neko tijelo koje bi to vrtilo, prikazivalo u medijima, izražavalo potrebu.“(3), „Stvarat preduvjete da bi se potencijalni udomitelji na to odlučili, da se rade kampanje sustavno, nema kontinuiteta. (4), „...reklamu u tramvaju ljudi pogledaju i to je to...kad u zajednicu nešto organizirate na zanimljiv način to je nešto drugo. Škola je fantastična za to.“ (U7) „...da se ide ka promidžbi, to povlači broj ljudi koji bi to odradio.“(TU9), „...da su CZSS više angažirani da traže udomitelje...kad je dijete smješteno u dom često mi tražimo udomiteljske obitelji....neće se oni nuditi jer može i njima zatrebat..“ (U7)).

- **podrška i supervizija udomiteljima** („Uspjeli smo dobit savjetovalište za udomitelje uz podršku grada, ne ministarstva. Gurali smo ministarstvu idemo, no ništa.“(3), „Treba kontinuirana podrška i supervizija...na tjednoj razini.“ (5), „...pružiti im dodatnu stručnu pomoć, edukaciju koja je dostupna i kontinuirana.“ (U1), „...da se mogu javiti nekome za savjet, trebaju bit organizirane edukacije, radionice, gdje bi se mogli uključivat, prezentirati poteškoće kako bi mogli dobit odgovore na pitanja.“. (U3), „...treba im podrška, prođu testiranja i dobiju licencu. Jednom godišnje se educiraju, informiraju i to je to...mi kao dom odmah krećemo kao podrška imali ili ne rješenje, mi smo tu dvadeset četiri sata na dan ak zaškripi. Zovite, pitajte... Dijete je od nas, ne poznaš ga nikad do kraja, al znaš o kom pričaš. Al teško je i treba im više podrške. I filter kroz koji udomitelji prolaze treba urediti. Imam osjećaj da smo sretni s bilo kim, jer je sila Naša djeca imaju poteškoće u ponašanju, mi radimo s njima i kad vam smjena završi vi ste potrošeni, treba vam predaha da dođete k sebi. I onda naše dijete dođe u jednu prosječnu obitelj. Tu nema predaha...nakupi ti se jer ne možeš izići iz te priče da na kraju odustaneš.... Treba podršku sustavno posložiti.“(U7)).
- **analiza situacija prekida smještaja u udomiteljskoj skrbi i planiranje sustavnih intervencija** praćenja i podrške („...Ako u udomiteljskoj obitelji dijete nije moglo funkcionirat grubo je reći da je bila kriva procjena, da udomiteljska obitelj nije imala kapacitet....najispravnije bi bilo, da se prati i vidi pojedinačno, pa na razini sustava zbog čega se događa prekid udomiteljstva. Nekada naprosto ne ide, ne zato što je ta udomiteljska obitelj loša nego možda nije imala dovoljno podrške stručnjaka koji bi bio na raspolaganju udomiteljskoj obitelji.“ (2)).
- **važnost sagledavanja udomitelja kao resursa sustava i njegovanja suradnog odnosa** stručnjaka zaposlenih u sustavu socijalne skrbi i udomitelja kao partnera u sustavu skrbi za djecu („...sagledavati udomitelje kao partnere sustava, osobe koje će tu djecu izvesti na pravi put.“ (8), „... oni su suradnici i takav odnos treba biti između njih i stručnjaka centra ...mora postojati odnos povjerenja, suradništva i otvorenog odnosa.“(tu9);

- **edukacija udomitelja** („...trebaju edukacije...edukacije treba prilagodit, morate bit razumljivi svim udomitelja. Dogodi se da imate u grupi srodnicu koja ima osnovnu školu i visokoobrazovanu liječnicu. Tako da za dvije-tri teme nekad izdvojim skupine u različite termine ili radim čak i jedan na jedan ako treba nešto drugačije ili više.“ (tu9)). Prijedlog je stručnjaka da se uvede obveza potencijalnim udomiteljima, da tijekom inicijalne edukacije volontiraju u ustanovama za smještaj djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djece s teškoćama u razvoju i PUP-om. Mišljenja su (što potkrepljuju iskustvima iz prakse) da se kroz volontiranje i kontakt s djecom pojedinih obilježja, potencijalnim udomiteljima omogućava prilika za uspostavu i potencijalni razvoj odnosa, destigmatizacija pojedinih kategorija djece i procjena vlastitih kapaciteta i kompetencija za pružanje udomiteljske skrbi za pojedinu kategoriju djece („... krenula bi s tim da ljudi odu u edukacijskom ciklusu u ustanovu... I tu će se možda stvorit „matching“, možda će reći „mi smo tamo upoznali curicu, ona ima te probleme, mi smo to čuli, ali to nama u osobnom kontaktu ne izgleda tako strašno“...Jedno dijete sa takvim smetnjama izvukli smo iz ustanove. Znam da je izabrano i da nije u redu da ljudi biraju djecu... I sva sreća da su ti jedni naši udomitelji volontirali, njima nikad ne bi palo na pamet da budu udomitelji, to nije loš put za dobit kvalitetnog specijaliziranog udomitelja. Bila bih najsretnija da udomitelji prođu određen broj sati u ustanovi, da im se da prilika da se druže s nekim djetetom. Pa možda bi se netko baš odlučio za tu kategoriju. Tu vidim prostor da se otvori vrata prema nekoj kategoriji djece, nije dobar put da očekujemo da će se netko samoinicijativno odlučit za tu kategoriju djece. Neće. Naši specijalizirani postanu specijalizirani jer smo mi smjestili dijete ne znajući koje će razvojne teškoće bit...Al baš da su specijalizirani od starta, nisu.“ (TU9))
- **osiguravanje uvjeta za terenske posjete** („...oni vape za više posjet kod kuće, u obitelji...A ne da oni budu upućeni negdje. Onda ih ja moram doslovno navodit do mjesta gdje trebaju ići i osjetite otpor „a kad ćete vi doći k nama“... taj neki stručni tim treba bude mobilan i dostupan da u to vrijeme koje im je najčešće slobodno vrijeme, ili popodneвно vrijeme ili vikendi da se u obitelj dođe... bilo bi lakše radit s manjim brojem udomitelja. Mi ovog časa po timu imamo oko 130. Meni je ružno reći da je to kontrola. Ja bi to nazvala podrškom, suradnjom, usmjeravanjem... Mislim da bi oni to tako doživjeli da smo češće. Kad dođete rijetko onda ste stvarno kontrolori, „ovi iz Centra.“ (tu9))

Stručnjaci prepoznaju nužnost **adekvatnije priprema djeteta na udomiteljstvo i pružanja podrške tijekom prilagodbe na udomiteljsku obitelj**. Navode promišljanja vezana uz potencijalnu upitnost prakse izravnog smještavanja djeteta iz biološke obitelji

u udomiteljsku obitelj jer se prema njihovom mišljenju takvom praksom gubi mogućnost postepenog upoznavanja i pripreme djeteta i udomitelja za udomiteljstvo („... smještavanjem djeteta iz biološke direktno u udomiteljsku obitelj radimo grešku. Prvo, nitko se s nikim ne može ni upoznat, a o adaptaciji da ne govorimo i to je najčešće hitno udomiteljstvo. I onda kako ispadne... Smjestit dijete u ustanovu na mjesec, dva, tri ne smatram da je pretjerano velik gubitak, već dobitak ukoliko nađemo udomiteljsku obitelj koju će obilaziti, kontaktirati, s kojom će se raditi da dijete ide vikendom i ostane za stalno. Pripreme se i jedni i drugi, dijete pokaže želju i onda nemate problem ... ljude šokirate kad im kažete „dođite po dijete“... Moj je san da je dijete u ustanovi pa da se postepeno stvori odnos. Kolege u ustanovama znaju svoj posao, znaju dijete bolje nego ja koja ga znam na papiru, ja ga ne vidim. Nije loše da dijete iz biološke obitelj, ode u ustanovu...da se tamo vidi što mu je, kako funkcionira, a onda kad udomitelj dođe, njemu se lakše prenese informacija, udomitelj zna u šta se upušta. Meni je najdraže kad netko kaže: dijete ti je u ustanovi, onda ja kažem udomiteljima sad ćete otići, vidjet ćete, sve smijete pitati. To nije biranje djece. Žao mi je što se ponekad to na taj način govori...mi ga nismo poslali da ga oni gledaju. Ne, došli su upoznat dijete, vidjet dal li oni mogu...Udomitelji ne izbjegavaju manje razvojne poteškoće. Ali ako su neke veće znaju se predomisliti.“ (TU9), Ustanove prema navodima stručnjaka trebaju imati veću ulogu u uparivanju djece i udomitelja, te tu vide prostor za unapređenje suradnje između HZSR-a i ustanova („... suradnja s centrima treba bit bolja jer domovi su servis služba centrima. Centar je taj koji, napravi odabir udomiteljske obitelji... Stručni djelatnici domova bi trebali bit partneri u tome. Jer ako vi živite s tim djetetom i skrbite o njegovim potrebama i pratite ga, partner smo u postupku udomljavanja jer smo mi ti koji najbolje poznajemo to dijete. Mi sa centrom dogovaramo da zajedno s djetetom odemo na susrete i druženja u udomiteljsku obitelj. Ti kontakti su postepeni...kasnije nas udomitelji kontaktiraju iz razloga šta smo mi ti koji najbolje poznamo dijete, da damo neke odgovore, podršku, smjernice.“(3)). S obzirom da priprema i uparivanja djece i udomitelja također uključuje i pripremu djeteta na udomiteljstvu, ukazuju na važnost propitivanja i razgovora s djetetom o njegovim/njezinim očekivanjima od udomiteljske skrbi („...jedno dijete ode u udomiteljsku obitelj i to se pročuje. I onda djeca zamišljaju kako bi to izgledalo za njih. Neki procijene da bi to možda bilo i za njih ok. I onda razgovaramo i gledamo mogućnosti, koja su njihova očekivanja od obitelji...gledamo uzrast, jel se vide u obitelji gdje ima više djece? Neki bi htjeli bit sami, neki u obitelji koja ima djece gdje će naći prijatelje....i onda sa Centrima dogovaramo.... koliko je dijete zahtjevno, koliko je potrebno s njim raditi... Mislim, skroz, skroz upariti.“(7)).

U cilju prevencije prekida smještaja stručnjaci ističu da je potrebno adekvatnije **pratiti dijete u udomiteljskoj obitelji i pravovremeno reagirati u cilju preveniranja posljedica** („...najvažnije je da ne bude dugo u udomiteljskoj obitelji koja nema kapaciteta

prihvatiti i skrbiti adekvatno njegovim potrebama. Ako se to dogodi, da se što prije prekine, da se ne čine štete, posebno ne djetetu i da se na razvijaju negativni stavovi. Kontinuirano i aktivno praćenje djece u udomiteljskim obiteljima.“(2), „Da nema dodatne traumatizacije i u konačnici promjena oblika skrbi ... ne smiju se dešavati situacije da se probava, treba dobro razmisliti u kojem pravcu se ide i to popratiti s adekvatnom podrškom i praćenjem.“(8)). Stručnjaci ističu potrebu intenzivnije prisutnosti stručnjaka HZSR-a u udomiteljskim obiteljima i rada na odnosu između udomitelja i djeteta, tzv. medijacije („... dijete se vrati u dom i tu je kraj. U međuvremenu se ništa s njima ne radi na problemu zbog čega se dogodio prekid smještaja. Obje strane da porazgovaraju.... nemate ljudi koji bi po tom pitanju i na tom području radili. I onda šta ćete napraviti. Brzo ćete staviti drugo dijete u udomiteljsku obitelj. Ako nije funkcioniralo neće se oni baš previše angažirati da rade i popravljaju tu situaciju već će reći dat ćemo priliku ovom drugom djetetu koje čeka, a ovo ćemo smatrati kao jedan neuspjeli pokušaj...po meni kad se krene onda treba raditi na tome i bit ustrajan u tome jer to je djeci najpotrebnije.“(7)).

Stručnjaci navode važnost zagovaranja **udomiteljstva kao privremenog oblika skrbi**, a ne dugotrajnog. Smještajem djeteta u obitelj udomitelja na duži period zauzimaju se kapaciteti udomiteljstva te se ne postupa u najboljem interesu djeteta. Sudionici istraživanja navode nužnost propitivanja i revidiranja individualnih planova za dijete u udomiteljskoj skrbi i rješavanja statusa djeteta („...moramo preispitivati individualne planove, potrebe za smještajem, jesu se otvorile neke druge mogućnosti... mi pričamo o privremenom obliku skrbi. A zapravo, je to udomiteljstvo do punoljetnosti, zaposlenja, udaje... tako se ne oslobađaju niti mjesta u udomiteljskim obiteljima.“ (3)). Vezano za trajno rješavanje statusa djeteta stručnjaci navode iskustva da iako dijete ime pravne uvjete da bude posvojeno, da ga udomitelji ne posvaja jer gubi financijska sredstva te ono ostaje dugotrajno u udomiteljstvu („...Te curke su već velike, sumnjam da će ih itko u toj dobi posvojiti, a udomiteljica je rekla „ja ih ne dam, ako moram posvojiti ću ih, a kako ćemo živjeti, ne znam“. Onda se pitaš ...sad imaju sve, sva ta naknadu ide na njihovo i obrazovanje, na aktivnosti, putuju, a to će se presjeći jer ti ljudi to više neće imati od kud financirati...svaku tu situaciju treba razmatrati, i ne forsirati neke stvari.“(TU1)).

Razvijanje udomiteljstva za mame i bebe koje je kod nas nedovoljno razvijeno („Nemamo udomitelja za majke s djecom i trudnice. Popunjeni su kapaciteti, i radi se nešto što ne bismo smjeli. U udomiteljsku obitelj za odrasle smjesti se trudnica ili mama... to nisu rješenja“ (tu9)). Poznato je da materinski domovi nisu razvijeni u svim regijama hrvatske i da su ograničenih kapaciteta te je prepoznata potreba razvijanja udomiteljstva za ovu skupinu korisnika (Laklija, Vladić i Stanić, 2022.). Stručnjaci prepoznaju i važnost **razvoja specijaliziranog i profesionalnog udomiteljstva** „specijalizacija udomiteljstva posebice za djecu s PUP-om, naši uglavnom imaju dijagnozu neurorizična djeca, to su djeca koja u klasičnom domu, u grupi djece imaju manje šanse za napredak

... Za djecu sa psihičkim poteškoćama, nešto stariju djecu...to su djeca koja trebaju puno njege i ljubavi.“ (8), „...zaista imati profesionalne stručnjake. Procijenite te ljude dal mogu to iznijeti ili će se desiti kad dijete uđe u pubertet, e ja više ne mogu. I dobijete dijete koje će opet završit u sustavu socijalne skrbi, kao korisnik novčanih naknada ili beskućnik... maloljetna trudnica koja će ostavit dijete i tako začarani krug. (9)). Govoreći o specijaliziranom udomiteljstvu, stručnjaci ističu važnost **osiguravanja usluge tzv. odmora za udomitelje** (respite care) („Da imaju priliku se odmoriti od intenziteta skrbi, tipa da odu na odmor... da negdje to dijete može boravit....da se malo odmaknu od svega i opet krenu dalje... nekako se rekurpirat.“ (7)).

Preporuke vezene uz unapređenje rada timova za udomiteljstvo odnose se na potrebu osiguravanja boljih uvjeta rada tima za udomiteljstvo, kako bi se omogućila bolja ekipiranost stručnjaka, njihovo rasterećenje i omogućilo timovima za udomiteljstvo da adekvatnije pružaju usluge udomiteljima („Teško je pružati podršku u timu, na sto udomiteljskih obitelji je jedan socijalni radnik ...U Srbiji su to izdvojili i nazvali centrom za porodični smještaj i posvojenje, tamo je jedan socijalni radnik na dvadeset udomiteljskih obitelji i nema tjedna da se ne vide. Što na terenu, što tamo. Publikacije, konferencije Rade ludu stvar.“ (3), „...kada bi kao tim imali dovoljno vremena i odradili tu uslugu savjetovanja koju nam sada radi centar za pružanje usluga u zajednici ...mislim da se udomitelji trebaju orijentirati na tim...mi se time bavimo uz ostale poslove...nije dobro da veliki broj stručnjaka ulazi u obitelj.“ TU6), „...nedostatan broj specijaliziranih radnika da vode i prate cijeli postupak.“(TU6). Nadalje, da se od strane različitih dionika u skrbi za dijete bez odgovarajuće roditeljske skrbi i sustava postave realnija očekivanja prema stručnjacima obzirom na kadrovsku situaciju („...dok nema 100 udomitelja ne možemo imati cijeli tim, ne mogu samo raditi taj posao....sada ih je 63, znači ja bi fizički njih trebala obići, poslušati...uz edukaciju koju trebamo provodit, uz angažman vezano za projekte...to je vremena i vremena.“ (6), „... teško mi je kad čujem da su kolege vani sa 15 do 25, 30 obitelji preopterećeni... idealno bi bilo imati ih toliko... Da imate auto, možete otići na teren....imamo 100 obitelji, ne mogu ih sve pokrit...Nije kvaliteta sad ćemo mi to usmjeriti na 50 ljudi iz različitih organizacija ili ne znam koliko nas. Jedni će dolazit kući, kod jednih će ići na radionice, kod drugih na edukaciju, a onda ćemo se javit ovdje za dozvolu. Mislim da smo se raspršili i da nitko ne može imat dobru sliku te obitelji. Maksimalno da neko možda pruža povremene edukacije ili podršku ako su specifične tematike, usmjeri na nekog drugog.“(TU9)). Na ove poteškoća ukazuju različiti autori (Milić Babić, Franc i Leutar, 2013., Laklija, Vukelić i Milić Babić, 2012., Laklija i Milić Babić, 2018.) navodeći izostanak podrške udomiteljima, tj. manjkavu organizaciju koja je povezana s prenormiranošću stručnjaka, sporom administracijom te nedostatkom stručnog kadra. Stoga ne iznenađuje da i Odbor za prava djeteta Ujedinjenih naroda (2022) navodi da je važno osigurati djelatnicima HZSR-a odgovarajuću financijsku i tehničku podršku za pružanje kvalitetnih usluga i učinkovit rad s djecom i obiteljima u ranjivim situacijama.

Metodološka ograničenja

Iako ovo istraživanje ima jasan znanstveni doprinos postoje i neka metodološka ograničenja koje je važno istaknuti. Istraživanje je provedeno na namjernom uzorku stručnjaka zaposlenih u HZSR-u i ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi koji imaju iskustvo rada s udomiteljima djece, no u istraživanju nisu sudjelovali stručnjaci zaposleni u ustanovama koje pružaju smještaj za djecu s problemima u ponašanju i teškoćama u razvoju. U budućim bi istraživanjima bilo važno istražiti i njihovu perspektivu. Iako su terenski istraživači prošli pripremu za provođenje polustrukturiranih intervjua, ne može se sa sigurnošću tvrditi kako ponegdje istraživači nisu imali utjecaja na prikupljene rezultate. Nadalje, kako je istraživanje provedeno od strane Ureda pravobranitelja za djecu, moguće je da su neki sudionici davali socijalno poželjne odgovore. Metodološko ograničenje može predstavljati i vlastita subjektivnost istraživačica (svaka se sa svog aspekta i radne uloge bavi ovom temom) koja je mogla utjecati na pristranost i relevantnost u analizi podataka. Vezano uz navedeno, vjero-dostojnost je osigurana kroz triangulaciju ili kristalizaciju, višestrukost perspektiva te refleksije članova istraživačkog tima tijekom analize. Tijekom obrade podataka, kategorije i teme raspravljene su s aspekta više istraživačkih perspektiva (u kontekstu ovog istraživanja radilo se o dvjema perspektivama).

Zaključak

Aktualnim procesom deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi te razvojem socijalnih usluga za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi bilo je i ostalo potrebno osigurati kvalitetnu skrb te smještaj u udomiteljskim obiteljima čiji se je broj i kvaliteta trebao i treba povećati intenzivnim ulaganjem u područje udomiteljstva. Međutim, rezultati istraživanja ukazuju na nerazvijenost udomiteljstva te izostanak strategije promocije i regrutacije novih udomiteljskih obitelji i zadržavanja postojećih, kao i nedostavno razvijene usluge podrške udomiteljima i djeci u udomiteljskoj skrbi u njihovim lokalnim zajednicama koje izravno utječu na kvalitetu skrbi i ishode udomiteljstva. Nedostatak smještajnih kapacitete u udomiteljskim obiteljima i ustanovama, kako rezultati ukazuju utječe na proces izbora oblika alternativne skrbi koji bi bio u najboljem interesu djeteta te sam proces uparivanja djeteta i udomitelja. Stručnjaci ističu štetnost inzistiranja na udomiteljstvu kao najboljem obliku skrbi za svu djecu te ukazuju na nužnost adekvatnije priprema djeteta na udomiteljstvo te kontinuiranog praćenja tijekom udomiteljske skrbi i pravovremenog reagiranja u cilju preveniranja negativnih ishoda udomiteljske skrbi za dijete ali i udomitelje (češće posjete, rad na odnosu između udomitelja i djeteta,

tzv. medijacija). Rezultati ukazuju i na potencijale međusobne suradnje ustanova, timova za udomiteljstvo/stručnjaka koji se uz ostale poslove bave udomiteljstvom pri HZZSR-u te socijalnih radnika nadležnih za dijete posebno u pogledu: regrutacije, selekcije, edukacije udomitelja, uparivanja djece i udomitelja te osiguravanja podrške djetetu, udomiteljskoj i biološkoj obitelji. Prema navodima sudionika istraživanja djeca u periodu puberteta/adolescencije te djeca s teškoćama u razvoju i problemima u ponašanju su u većem riziku prekida udomiteljske skrbi te je za njih teško pronaći adekvatan smještaj. S obzirom da je ovo istraživanje provedeno prije najavljenog procesa izdvajanja Timova za udomiteljstvo i poslova vezanih uz udomiteljstvo iz CZSS u Županijske službe, važno je pratiti kako će navedeno utjecati na dostupnost podrške udomiteljima. Prije izdvajanja timova i općenito poslova vezanih uz udomiteljstvo stručnjaci su radili u Područnim uredima, a sada su poslovi udomiteljstva premješteni u središta županija (ponekad udaljeni i više od 50 km od nadležnog Područnog ureda).

Literatura

- Ajduković, M. (2021) *Smjernice za unapređenje međuresorne suradnje u zaštiti dobrobiti djece*. Zagreb: UNICEF i Društvo za psihološku pomoć.
- Barišić, A. (2023). *Odrednice profesionalnog stresa, sagorijevanja i mentalnog zdravlja udomiteljica za djecu* (Disertacija). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:019413>
- Barnett, E. R., Jankowski, M. K., Butcher, R. L., Meister, C., Parton, R. R. & Drake, R. E. (2018). Foster and Adoptive Parent perspectives on needs and services: A mixed methods study. *The Journal of Behavioral Health Services and Research*, 45(1), 74–89.
- Bogović, K., Laklija, M. & Blažeka Kokorić, S., (2022.). Različiti modeli edukacije udomitelja i njihova uloga u osiguravanju kvalitetne skrbi za djecu u udomiteljskoj obitelji. *Napredak* 163 (3-4) 375-397.
- Cox, M. E., Cherry, D. J., & Orme, J. G. (2011). Measuring the willingness to foster children with emotional and behavioral problems. *Children and Youth Services Review*, 33(1), 59–65.
- Čičak, I. (2016). *Izazovi udomiteljstva djece s poremećajima u ponašanju iz perspektive stručnjaka*. Diplomski rad, Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada Sveučilište u Zagreb.
- Čuljak, G. (2022.). *Stavovi i iskustva stručnjaka o udomiteljstvu s perspektivom posvojenja*. Zagreb: Diplomski rad, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada Sveučilište u Zagreb.
- Farmer, E. (2009.). Making kinship care work. *Adoption and fostering*. 33(3), 15-27.

- Laklija, M. & Brkić, I. (2022). Proces uparivanja i pripreme udomitelja i djeteta na smještaj – U koju udomiteljsku obitelj smjestiti dijete?. *Ljetopis socijalnog rada*, 29 (2), 213-245.
- Laklija, M. & Milić Babić, M. (2018.) Problems and perspectives of social workers' activities in the field of work with children with developmental disabilities and their families. *5th international multidisciplinary scientific conference on social sciences and arts, SGEM 2018; Conference proceedings, Vol. 5*. Secretariat Bureau. international multidisciplinary scientific conference on social sciences and arts (ur.). Wiena : STEP92 Tehnology, 699-710
- Laklija, M. & Rogić Šneperger (2021.). Supervizija udomitelja – njezin značaj u podizanju kvalitete skrbi za djecu. *Druga međunarodna znanstvena konferencija „DIJETE U FOKUSU – MULTIDISCIPLINARNI PRISTUP“*. Filozofski fakultet u Mostaru, Mostar, BIH.
- Laklija, M. & Sladović Franz, B. (2013.) *Individualni plan skrbi za dijete u udomiteljskoj obitelji*. Zagreb: Sirius- Centar za psihološko savjetovanje, edukaciju i istraživanje.
- Laklija, M. (2011.) Pristupi udomiteljskoj skrbi za djecu u svijetu i čimbenici koji utječu na ishode udomiteljstva. *Revija za socijalnu politiku*. 18 (3); 291-310.
- Laklija, M., Vladić, A., & Stanić, S. (2022). Udomiteljstvo trudnica ili roditelja s djetetom iz perspektive stručnjaka. *Kriminologija & socijalna integracija*, 30 (1), 26-46.
- Laklija, M., Vukelić, N, & Milić Babić, M. (2012.) Specijalizirano udomiteljstvo djece s teškoćama u razvoju – iskustva udomitelja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*. 48 (2); 109-123.
- Magalhães, E., Costa, P., Pinto, V. S., Graça, J., Baptista, J., Ferreira, S., Castro, E., Anjos, C., & Gouveia, L. (2022). Reasons, willingness, and intention to be a foster family: A community-sample study. *Children and Youth Services Review*, 142, Article 106648.
- Milić Babić, M., Franc, I. & Leutar, Z. (2013.) Iskustva s ranom intervencijom roditelja djece s teškoćama u razvoju. *Ljetopis socijalnog rada*, 20 (3), 453-480.
- Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2006) Nacionalni planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine
- Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2021) Nacionalnog plana razvoja socijalnih usluga za razdoblje od 2021. do 2027. godine. MRMSOSP, Zagreb.
- Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2022) Operativni plan deinstucionalizacije, prevencije institucionalizacije i transformacije pružatelja socijalnih usluga u Republici Hrvatskoj od 2022. do 2027. godine. MRMSOSP, Zagreb.

- Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2023) Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2022. godini. Preuzeto 15.12.2023. s mrežne stranice: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Dokumenti/Statistika/Godi%20statisti%20C4%8Dko%20izvje%20C5%A1%20C4%87e%20o%20domovima%20i%20korisnicima%20socijalne%20skrbi%20u%202022.%20godini.pdf>
- Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike () Nacionalni akcijski plan za provedbu preporuke Vijeća Europske unije o uspostavi europskog jamstva za djecu. Preuzeto 04.01.2024 s mrežne stranice: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/slike/2023//3.7.%20KONA%20C4%8CNO%20Tekst%20Nacionalni%20akcijski%20plan%20NAP%20CG.pdf>
- Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014) Nacionalnoj strategiji za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine. MSPM, Zagreb.
- Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014) Operativni plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2014.-2016. MSPM, Zagreb.
- Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014) Standardi kvalitete socijalnih usluga sa smjernicama za njihovo uvođenje. Ministarstvo socijalne politike i mladih, Zagreb.
- Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2018) Plan deinstitucionalizacije, transformacije, te prevencije institucionalizacije 2018. – 2020. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku: Zagreb.
- Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2010) Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016. (2018.). Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Zagreb.
- Mirosavljević, A. (2015): *Izvansudska nagodba- perspektiva oštećenika i mladih u sukobu sa zakonom*. Doktorska disertacija. Pravni fakultet u Zagrebu, Studijski centar soc. rada
- Obiteljski zakon, Narodne novine 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23
- Papageorgiou, J. (2007.) *Guidence of family reunification*. Child protection and family services. Dostupno na mrežnoj stranici: https://www.dhs.vic.gov.au/__data/assets/pdf_file/0006/449223/guidance-on-family-reunification.pdf
- Petrović, L. i Laklija, M. (2017). Kretanje broja djece na smještaju u ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi – kako protječe proces deinstitucionalizacije. U Popović, S. i Zloковиć, J. (ur.). *Djeca i mladi u alternativnoj skrbi. Zaštita prava a zdravlje*. 8-25.

- Sabolić, T. & Vejmelka, L. (2015). Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj iz perspektive udomitelja i stručnjaka. *Holon*, 5(1), 6-42.
- Sladović Franz, B. (2004.) *Psihosocijalni razvoj djece u dječjim domovima*. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Srivastava, A. & Thomson, S. B. (2009): Framework Analysis: A Qualitative Methodology for Applied Policy Research. *JOAAG*, 4, 2, 72-79.
- Strijker, J. & Knorth, E.J. (2018). Assessment of foster carers: their willingness to raise children with special needs. *International Journal of Child and Family Welfare*, 18(1/2), 7-21.
- Ujedinjeni narodi (2022). Zaključne primjedbe/komentari o objedinjenom petom i šestom periodičkom izvješću Republike Hrvatske (CRC/C/HRV/CO/5-6). Preuzeto dana 06.12.2023. s mrežne stranice: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Obitelj%20i%20djeca/Konvencija%20o%20pravima%20djeteta/Zaklju%C4%8Dci%20i%20preporuke%20UN%20Odbora.pdf>
- Vejmelka, L. & Sabolić, T. (2015.) Potencijali domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi iz perspektive odgajatelja. *Kriminologija & socijalna integracija : časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*. 23 (1); 72-98.
- Vlada Republike Hrvatske (2011.) Strategija razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.- 2016. Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi.
- Zakon o udomiteljstvu, Narodne novine, 115/18; 18/22
- Žižak, A. (2008.) *Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj: analiza stanja i prijedlog smjernica*. Zagreb: UNICEF Ured za Hrvatsku